

AGORA

Institutblad for Klassisk Arkæologi og Oldtids- og Middelalderforskning

Indhold:

Redaktionelt forord	1
<i>Meddelelser fra institutterne</i>	
Meddelelser	3
<i>Specialeresumé</i>	
Else Andersen, <i>De homeriske hymner</i>	6
<i>Alt andet</i>	
Erik Christiansen, <i>Om oldtidshistorie og oldtidshistorikere</i>	17
Søren Sørensen, <i>Ovid: Medeas brev til Jason</i>	26
Giuseppe Torresin, <i>Om Holger Friis Johansen, Carsten Høeg og skematismen</i>	49

Under rubrikken Meddelelser fra Institut fra Oldtids- og Middelalderforskning og Institut for Klassisk Arkæologi bringes informationer om institutternes aktiviteter og undervisning. Kun når de er underskrevet med navn ledsaget af funktion i de pågældende organer, har disse meddelelser officiel karakter.

Alle øvrige indlæg dækker udelukkende underskriverens/underskrivernes personlige mening.

ISSN 0106 - 2913

AGORA. Institut for klassisk arkæologi og Institut for Oldtids- og Middelalderforskning, Aarhus Universitet. Red.: Institut for Oldtids- og Middelalderf., Nordre Ringgade, bygn. 415, 8000 Århus C. Tlf. 89 42 20 52.

Redaktion: Kristine Jacobsen, Erik Kristensen, Anne Mette Lauritsen, Søren Sørensen og Giuseppe Torresin.

Redaktionen ønsker at takke Annette Hoffbeck og Jytte Bisgaard Møller fra det hum. fakultets trykkeri for deres hjælp til fremstillingen af Agora.

Redaktionelt forord

Agora med alle sine funktioner og rubrikker genopstår efter en afbrydelse der har varet længe, alt for længe. Institutavisen genopstår som den arabiske phoiniks, ikke så meget den phoiniks om hvem Herodot fortæller at den hvert 500. år kommer flyvende til Heliopolis bærende sin døde fars legeme inde i et æg af myrra. Agoras skæbne ligner snarere den phoenix om hvem Pythagoras, hos Ovid, fortæller at en ny ung phoenix fødes ved partenogenesis ud fra den døde 500-åriges mumie. Parfumerne holder legemet evigt friskt uden forrådnelse. Endnu bedre ligner Agoras genopstandelse den Phoenix som Claudian, og en anden digter der har efterlignet Claudian, har beskrevet: denne fugl bygger selv sit bål, stiger op på det og antænder det. Men fra asken genopstår den samme evige fugl, forynget af ildens kraft. I denne sidste form taler man om den arabiske phoiniks's genopstandelse i middelalderen og senere. At dø og forsvinde foreløbigt er kun en måde at forny kræfterne på, hvis der altså lå nogle oprindelige kræfter i foretagendet. Vi lever i andre tider end de klassiske. Teatret La Fenice i Venedig, hvis stemma kan ses på omslaget, brændte for nogle år siden på grund af menneskelige fejl og kriminelle handlinger. Man vil at det skal genopstå, men trods det augurale navn er genopbygningen kun lige begyndt efter at stoltserende statsadvokater (Italiens pest) i lang tid har standset det hele for at undersøge det som ikke behøvede at undersøges, og gå på ferie. Vores tid er ikke miraklernes tid, og også Agora vil kun kunne leve friskt og kraftigt videre hvis alle er parate til at bidrage med artikler, meddelelser, diskussioner og med det praktiske arbejde ved computeren m.m.

Redaktionen skal fornyes, men for dette nummer anfører vi de medlemmer af den gamle redaktion som vi har kunnet komme i forbindelse med. Det nye Agora har altså i dette tilfælde lagt det gamle Agora inde i et myrra-æg.

Giuseppe Torresin

STATSDANNELSE

Studenterforeningen ved Institut for Græsk og Latin ved
Københavns Universitet, Phrontisterium, afholder sammen med
Poliscentret et seminar om statsdannelse.

Arrangementet finder sted d. 17.-18. marts.

Meddelelser fra institutterne

Det kommende Fællesbibliotek

af Bo Mønsted

Tre spørgsmål trænger sig vel efterhånden på om institutflytningen og det fællesbibliotek, der bliver et resultat af den: hvor skal det ligge, hvornår får vi det og hvordan bliver det?

Hvor? - et godt spørgsmål. Flere forslag er allerede blevet forkastet p.g.a. pladsmangel og tekniske problemer, for den oprindelige ide med at bruge Teologisk biblioteks gamle lokaler dueede desværre ikke. Men lige nu tror jeg og arbejder på, at det bliver nederst i bygning 410 Øst og i 411 - der hvor teologerne indtil for nylig havde deres kontorer. Det ville give god central placering for alle institutterne, og der kan skaffes plads nok. Men det er noget usikkert om bygningen kan bære vægten af bøgerne.

Hvornår? - også et godt spørgsmål. Det afhænger af, hvornår man enes om fordelingen af de kvadratmeter, som institutterne kan få, og hvornår teknikerne får beregnet de tekniske forhold. Samt naturligvis af den allesteds fraværende økonomi. Så det kan godt vare lang tid før vi flytter bibliotek - måske vinter/forår 2001. Eller måske skal vi så hellere vente til sommeren?

Howdan bliver det? - stadig et godt spørgsmål. Det afhænger af jer, af jeres repræsentanter i det fælles biblioteksudvalg og selvfølgelig af mig, der skal indrette og passe fællesbiblioteket. Jeg har heldigvis allerede haft mange positive kontakter, og mærker nogle klare fælles ønsker:

- adgang med kodekort, så biblioteket kan holdes åbent så længe som muligt
- mange læsepladser
- og læsepladserne anbragt direkte i biblioteket mellem reolerne

- bedre computeradgange. Sammenhæng mellem internet/databaser og bøger/tidsskrifter
- og dertil naturligvis nogle behov, som er specifikke for de enkelte fag, men som også skal løses, så alle bliver tilfredse

Et fjerde spørgsmål kan til gengæld besvares rimeligt sikkert. Hvem er:

Den kommende fællesbibliotekar?

- og det er så mig, Bo Mønsted. En del af jer vil sikkert genkende mig, for jeg har været på Statsbiblioteket en masse år, men nu kunne jeg altså ikke stå for den udfordring, der ligger i at være blæksprutte på et institutbibliotek og skulle stå for sammenflytningen med de andre. Da jeg indtil videre har min pind på Historisk Instituts bibliotek kan I desværre ikke rigtig bruge mig som jeres daglige bibliotekar, før bibliotekerne er flyttet endeligt sammen - men skulle I få brug for mig, står jeg naturligvis til rådighed. P.g.a. kodelåsen er det ikke uden problemer at trænge ind på biblioteket i Bygning 322, og desuden er jeg ofte væk fra kontoret. Men I er meget velkomne til at ringe på (8942) 2004 eller maile til hisbom@hum.au.dk, så kan vi lave en aftale.

Min gamle arbejdsplads:

Statsbiblioteket

har, som I helt bestemt har opdaget, problemer med teknikken. Overgangen til Horizon har været svær, som I kan se det på mine overtrætte tidligere kolleger. Og problemerne går kedeligt nok ikke bare ud over dem, men også over jer og institutbibliotekerne. De gule bestillingssedler er genopstået til bestilling af ældre bøger og hele årgangen af tidsskrifter - I kan ikke længere se, hvilket nr. I står i en reservationskø, hvis I ellers skulle have held til at reservere - og søgetiderne slår da vist alle rekorder fra den gamle SOL. dertil sikkert en masse andre problemer, som jeg ikke har opdaget endnu, samt nogle flere der endnu ikke er opstået. Til gengæld synes jeg, at søgefaciliteterne er blevet ganske gode og glæder mig over at I endelig og nogenlunde sikkert selv kan se, hvilke udlån, SB har noteret jer for.

Af direkte betydning for institutbibliotekerne

- er det, at SB pr. omgående har standset produktionen af **kartotekskort**.
Nye bøger kan findes i den gamle SOL på adressen
<http://www.statsbiblioteket.dk/service/sol.htm>
- men til al overflod indtil videre uden oplysning om, hvor bogen står **opstillet på biblioteket**. Fagglossen er "**lokaldata**" som altså mangler indtil videre. Spørg den, der plejer at passe jeres bibliotek, om hvordan vi gør i mellemtiden. For der er lige så mange løsninger, som der er institutbiblioteker.
- Tidligere blev reslutatet af en søgning i SOL automatisk **sorteret, så SB's bøger blev vist før institutternes**. Sådan er det ikke længere, og jeg har ikke kunnet se nogen logik i fremvisningen.
- Et overnaturligt øvet skærmøje er nødvendigt, hvis man vil tolke teksten om, hvad SB og institutterne ejer af de enkelte **tidsskrifter og flerbindsværker**. Snak med os om det, **NÅR I** bliver forvirrede.

Nok for denne gang. Jeg melder naturligvis igen, når jeg ved noget mere sikkert om jeres nye bibliotek. Hvis I har spørgsmål eller ideer synes jeg I skal komme med dem til mig eller til dem, der repræsenterer jer i fællesudvalgene - langt hellere end at brænde inde med det.

De homeriske hymner

af Else Andersen

Efter utallige opfordringer følger her en redegørelse for indholdet af det speciale, jeg afsluttede for godt to år siden.

Jeg håber, at dette resumé vil give andre lyst til at beskæftige sig med de homeriske hymner, som har været yderst forsømte.

Emne

Emnet for mit speciale var lovprisningen i de fire store homeriske hymner. Det var især mytefortællingerne i hymnerne, der havde min interesse. Når jeg taler om store hymner, mener jeg de hymner, der indeholder en myte af betydelig længde. De små hymner har nemlig enten ingen myte eller indeholder kun en mindre myte. Det var altså Demeterhymnen, Apollonhymnen, Hermeshymnen og Afroditehymnen, der især blev behandlet; de mindre homeriske hymner blev inddraget til belysning af de fire store.

Metode

Til behandling af lovprisningen i hymnerne blev der taget udgangspunkt i det, jeg kaldte faste elementer til lovprisning af guden i mytefortællingen. Med "faste elementer" skal forstås, at det pågældende element går igen i mange af hymnerne. Vha. elementerne får rhapsoden skildringen af gudens natur frem. Opgavens omfang tillod mig desværre kun at behandle de mest fremstående elementer: gudens fødsel, olympscenen, epifanien, gudens kulter og helligdomme, gudens væsen, typiske virke og τιμαί, gudens erhvervelse af τιμαί, konflikten, ætiologien og omgivelsernes reaktion på gudens δύναμις.

Forskningen

Det største problem mht. mit emnevalg var, at forskningens interesse for hymnernes indhold med henblik på lovprisningen havde være minimal. Kun Keyssner, Friedländer, Minton, Lenz,

Janko, Pavese og Fröhder havde behandlet hymnerne udfra en synsvinkel, der var interessant¹.

Specialets formelle udseende

Behandlingen af lovprisningen i hymnerne blev inddelt i fire hovedkapitler: indledning, analyse, konklusion og litteraturliste.

I indledningen redegøres for baggrunden for emnevalget og forskningens tilstand. Dernæst for fremgangsmåden til redegørelse for lovprisningen. Sidst en behandling af hymnernes formelle karakteristika.

Analysen indeholder en behandling af de ni faste og udvalgte elementer.

Lovprisningen i hymnerne

1) Fødslen

Under mit arbejde med de fire store hymner nåede jeg i hovedtræk frem til følgende.

En skildring og lovprisning af gudens *fødsel* er ganske almindelig i hymnerne og kan være mere eller mindre udførlig. Flg. elementer er typiske i fødselsberetningen: 1) Forældrenes elskov. 2) Elskovsstedet. 3) Selve fødslen. 4) Fødselsstedet. 5) De tilstedeværendes beundring af gudens fødsel. 6) Forældrenes glæde ved synet af den nyfødte gud. 7) Guden er allerede fuldkommen og fuldt udviklet og optræder i sin typiske fremtoningsform, når han kommer til verden, eller vokser på mirakuløs vis. Guden er ofte fra starten i fuld besiddelse af sine

¹Keyssner, K.: *Gottesvorstellung und Lebensauffassung im griechischen Hymnus*, Würzburger Studien zur Altertumswissenschaft 2, Stuttgart 1932.

Friedländer, P.: "Das Proömium von Hesiods Theogonie", *Hesiod*, udg. af E. Heitsch. *Wege der Forschung* 44, side 277-94, Darmstadt 1966.

Minton, W.W.: "The Proem-hymn of Hesiod's Theogony", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 101 1970, side 247-77.

Lenz, L.: *Der homerische Aphroditehymnus und die Aristie des Aineias in der Ilias*, Bonn 1975.

Janko, R.: "The Structure of the Homeric Hymns. A Study in Genre", *Hermes* 109 1981, side 9-24.

Pavese, C.O.: "L'inno rapsodico: Analisi tematica Degli inni Omerici", *L'inno tra rituale e letteratura nel mondo Antico*, Atti di un colloquio Napoli 21-24 ottobre 1991, udg. af A.C. Cassio og G. Cerri, Roma 1991.

Fröhder, D.: *Die dichterische Form der Homerischen Hymnen*, Hildesheim 1994.

kræfter og udfører ofte umiddelbart efter fødslen overnaturlige værker, der illustrerer hans eller hendes guddommelige δύναμις. 8) Guderne ammer eller opdrager ikke selv deres afkom, men betror dette til en anden. 9) Gudens afstamning lovprises; rhapsoden fremstiller faderen og moderen og gudens forbindelse til den olympiske familie.

Af og til knytter der sig en for- eller efterhistorie til fødselsberetningen. I Apollonhymnen er det Letos søgning efter et egnet fødselssted, der udgør forhistorien. I Hermeshymnen er det den netop fødte guds bedrifter, bla. forfærdigelsen af lyren og tyveriet af Apollons okser, der udgør efterhistorien.

2) Olympscenen

Fødselshistorien udsmykkes ofte med en *olympscene*.

Zeus' tilstedeværelse er et af de lange homeriske hymners genretypiske træk - især i olympscenerne.

De hymner, der indeholder en fødselsmyte, indeholder ofte også en olympscene. En skildring af den nye guds ankomst til Olympen, optagelse og førstegangsoptræden blandt de andre guder, heriblandt Zeus, på Olympen og væsen og typiske virke på Olympen forekommer ganske ofte i hymnerne og følger ofte efter fødselsberetningen. Det er en speciel udmærkelse, når man indrømmer guden en plads ved siden af Zeus på Olympen. Scenen slutter ofte med en hentydning til, at de udødelige glæder sig over den nyankomne.

Olympscenen indledes med den hyppige og tilbagevendende ide, at de udødelige kommer fuldt udviklede til verden eller vokser på mirakuløs vis og kundgør deres δύναμις via usædvanlige aktiviteter. Derefter følger "rejsen til Olympen", som ofte er den kulminerende begivenhed i hymnen.

Olympscenerne viser den pågældende guds rang blandt de andre guder. Scenerne skildrer ofte gudens optræden på Olympen på den plads, guden allerede har eller nu får i gudernes selskab. Man får med andre ord et indblik i gedefamiliens liv.

I de homeriske hymner hersker der normalt idyl og samdrægtighed på Olympen (se imidlertid nedenfor) i modsætning til olympscenerne hos Homer, hvori bølgerne kan gå højt. Der er ikke ligesom hos Homer alvorlige scener så som rådslagning. I hymnerne er det lovprisningen af den pågældende gud og dermed definitionen af gudens natur, det handler om. Man forsøger at fremstille guden og dennes tilværelse så rosenrød som muligt for at vinde gudens gunst. Det ville således være upassende, hvis

stemningen på Olympen blev skildret som anspændt og med heftige diskussioner. Diskussioner og rådslagning blandt guderne på Olympen er mere oplagt i fx Iliaden. I Iliaden er det uroligheder og konflikter menneskene imellem, der udgør hovedtemaet (jvf. den trojanske krig). Guderne på Olympen har taget parti, og de græker-venlige guder "kæmper" imod de trojaner-venlige guder for at opnå fordele for deres yndlinge på jorden. Guderne har nemlig indflydelse på det, der sker på jorden. De beslutninger, der tages på Olympen, har afgørende indflydelse på de jordiske begivenheder.

Når alt dette er sagt, og vi har konstateret, at rhapsoden forsøger at fremstille guden og dennes tilværelse så rosenrød som muligt, kan man spørge sig selv, hvordan der i det hele taget kan være plads til konflikt i hymnerne (jvf. nedenfor). Hymnerne er kosmologiske på den måde, at de fortæller, hvilken plads og hvilke *τιμαί* den pågældende gud har blandt guderne på Olympen. Ikke alle guder har fra starten af *τιμαί*, men får dem i løbet af hymnen - vel at mærke af og til efter flere anstrengelser (jvf. Hermes i Hermeshymnen). En enkel gud er ikke i stand til at praktisere sin *τιμή* pga. udefrakommende modstand (jvf. dragen i Apollonhymnen, der er en hindring for Apollons orakelvirksemhed). Hermes er utilfreds med sine manglende *τιμαί*, og Apollon kan ikke udføre sit virke som orakelgud uden et tempelsted. Forholdene er ikke ideelle for de to guder. Derfor opstår der en konflikt i de to hymner. Løsningen på konflikten er imidlertid tilfredsstillende for de implicerede guder, og da konflikten er en nødvendighed for at opnå endelige og tilfredsstillende forhold, er konflikten på sin plads. I sidste ende er det netop gudernes idylliske tilværelse, rhapsoden skildrer. Også konflikten i Afroditehymnen er på sin plads, fordi den genetablerer den tabte magtbalance, hvilket resulterer i idyl på Olympen, i hvert fald for hovedparten af guderne. I starten af hymnen var kun Afrodite tilfreds med magtforholdene på Olympen. I slutningen af hymnen er alle guderne undtagen Afrodite tilfredse. Demeterhymnen munder ud i en fuldendt idyl, der ikke eksisterede blandt guderne i starten af hymnen. Demeter er i starten af hymnen utilfreds med forholdene, men i slutningen af hymnen yderst tilfreds. Konflikten i Demeterhymnen munder ud i et kompromis, der er tilfredsstillende for alle guderne. Da det er konflikten, der fremskaffer den endelige tilfredshed, er den på sin plads. Mønstret er altså: utilfredsstillende forhold - konflikt - konfliktløsning, der resulterer i tilfredsstillende forhold.

3) Epifanien

Alle fire store hymner indeholder en eller flere guddommelige *epifanier*. Jeg har valgt at forstå begrebet epifani meget bredt og måske lidt utraditionelt. Med epifani forstår jeg det tidspunkt, hvor den pågældende gud viser sig som individ overfor en anden skikkelse og ikke blot det tidspunkt, hvor guden åbenbarer sin sande identitet og forårsager mirakuløse tegn. Det er kun gudernes epifanier overfor menneskene, der kommenteres.

Gudens epifani overfor menneskene kan være mere eller mindre udførligt skildret. Demeters møde med menneskene i Eleusis er udførligt skildret for slet ikke at tale om Afrodites møde med Anchises, der så at sige udgør hele Afroditehymnen. Hermes' møde med bonden fra Onchestos i Hermeshymnen er ganske flygtigt beskrevet; hymnen beskæftiger sig mere med forholdet guderne imellem end med forholdet imellem guder og mennesker. Hermes omgås hovedsageligt guder i hymnen, fordi det handler om erhvervelse af τιμαί i betydningen virkeområder, som menneskene ikke kan give. Hermeshymnens handling foregår i guddommelige omgivelser, og menneskene spiller en ubetydelig rolle. Apollons møde med kretenserne i Apollonhymnen er forholdsmæssigt mere udmalet; konfrontationen kan imidlertid ikke måle sig med konfrontationerne i Demeterhymnen og Afroditehymnen.

Det er typisk i epifanierne overfor menneskene, at guden gør sig ukendelig, og at menneskene tager fejl af gudens sande identitet, eller, hvis menneskene fatter mistanke til gudens identitet, at guden selv vildleder menneskene angående sin sande identitet.

Menneskenes upassende behandling af guden, der finder sted til trods for gudens usædvanlige opførsel eller mirakuløse tegn, er også almindelig i epifanien.

Epifanierne i de store hymner er en del af den mytiske fortælling. Det er karakteristisk, at der sker en vending i handlingen, og at et højdepunkt i hymnen nås, når guden i løbet af handlingen åbenbarer sig i egen person gennem en tilbageforvandling til guddommeligt udseende og gennem en tale. Guden bliver miskendt for derefter at åbenbare sig endnu mere kraftfuld.

I beskrivelsen af guddommelige epifanier indgår der flere faste elementer: gudens overnaturlige højde og udseende, guddommelig stråleglans og forundring og frygt fra de tilstedeværendes side.

Beskrivelsen af Apollons epifani overfor kretenserne har alle disse elementer i Apollonhymnen: Apollons overnaturlige højde og udseende kommenteres i vv. 464-65, en guddommelig stråleglans

fra Apollon nævnes i vv. 440ff., hvor han bla. ligner en stjerne, og de tilstedeværende reagerer med forundring i vv. 135, 415 og frygt i vv. 2, 404, 447. I Apollonhymnen understreges Apollons ungdommelighed desuden (449-50), ligesom Demeters nævnes i vv. 275ff. I Demeterhymnen vv. 277f. ligesom i Hermeshymnen v. 231 og Dionysoshymnen v. 36 (hymne 7) omtales gudens guddommelige duft desuden i forbindelse med epifanien. Kretenserne reagerer med passivitet på Apollons epifani i Apollonhymnen (456-57). Metaneira reagerer med målløshed. I v. 480 åbenbarer Apollon sig med de traditionelle ord i en åbenbaringsscene: $\epsilon\lambda\mu\iota\ \delta\epsilon\ \dots$

Epifaniens funktion er at vise gudens guddommelighed, fuldkommenhed og overmagt. Guden manifesterer sin magt overfor mennesket, og det er typisk, at guden karakteriseres og stille op imod mennesket. Menneskene fremstilles typisk som kontrastbilleder til guden og sætter således gudens storhed og fuldkommenhed i relief. Det er hovedsageligt gudens storhed og herlighed generelt, der vises via kontrasten og ikke gudens storhed relateret til hans eller hendes typiske og personlige egenskaber.

Epifanien er i hymnerne en god anledning for guden til at kræve tilbedelse og grundlæggelse af en helligdom.

Som konsekvens af, at guden lovprises i hymnerne, fortælles epifanierne i de homeriske hymner ud fra gudens synspunkt i modsætning til epifanierne hos Homer; den pågældende gud er hovedpersonen; menneskene fungerer som statisten for gudens magtfulde selvpræsentation.

4) Kultstederne, kulterne og helligdommene

Gudens kultsteder, kulter og helligdomme er ofte genstand for lovprisning i hymnerne. Kultstederne, kulterne og helligdommene er synlige og konkrete beviser på gudens storhed. Kultstederne og for den sags skyld gudens foretrukne opholdssteder viser ofte gudens indflydelse geografisk. For det meste har denne form for lovprisning kun et begrænset omfang, men i Apollonhymnen og Dionysoshymnen (hymne 1) er denne udvidet.

Guden får ofte *kulter* og *helligdomme* i hymnerne, og en *kultgrundlæggelse* er ofte konsekvens af gudens epifani (jvf. ovenfor).

I Apollonhymnen er grundlæggelsen af oraklet i Delfi et af de bærende temaer. Apollon drager målbevidst ud for at grundlægge oraklet. Kultgrundlæggelsen i form af de eleusiniske mysterier er tilsyneladende ikke det bærende tema i Demeterhymnen. Det er

Persefones bortførelse og tilbagekomst. Kultgrundlæggelsen sker under Demeters arbejde på at få Persefone tilbage.

5) Gudens væsen, typiske virke og τιμαί

Når man fastslår, at hymnerne lovpriser og dermed definerer gudens natur, og hævder, at dette sker vha. de faste elementer i hymnerne, siger man indirekte, at gudens væsen ikke blot lovprises i afsnittet, der behandler gudens væsen, typiske virke og τιμαί, men også i de afsnit, der behandler andre faste elementer i hymnerne. At dette er tilfældet, bør man holde sig for øje.

I hymnerne er der to former for skildring af gudens væsen eller *typiske virke*: den deskriptive-præsentiske lovprisning og den narrative-præteritale lovprisning.

De scener, hvor gudens væsen og typiske virke fremstilles deskriptivt-præsentisk, er ofte korte. I nogle hymner tjener de alene til lovprisning af guden, i andre står de ved siden af myten.

I de mindre hymner er det den deskriptive-præsentiske beskrivelse af guden, der er det fremherskende, mens handlingselementet, der er så typisk for de store hymner, træder tilbage.

Den deskriptive-præsentiske lovprisning af guden begynder sædvanligvis umiddelbart efter rhapsodens bekendtgørelse om sang. Den kan imidlertid også forekomme eller vende tilbage efter myten.

Udover en lovprisning af gudens væsen og typiske virke, er der også en lovprisning af gudens τιμαί. Med τιμή forstås gudens "domæne" eller "virkeområde". Det er normalt Zeus, der giver en gud τιμαί, men andre guder er også i stand til dette (jvf. Hermeshymnen, hvor Apollon giver Hermes τιμαί). At en gud får τιμή af en anden gud betyder, at guden får sin *magt* af en anden. Τιμή kan også dække over den ære, menneskene viser en gud i form af hymner, bønner, gaver og ofringer. Lovprisningen af gudens τιμαί viser sig ofte som en opregning af gudens τιμαί. Opregningen af τιμαί kan være deskriptiv-præsentisk eller narrativ-præterital.

Det kan være vanskeligt at skelne imellem lovprisningen af gudens væsen eller typiske virke og lovprisningen af gudens τιμαί, da gudens τιμαί ofte er sammenfaldende med gudens væsen eller typiske virke og yndlingsbeskæftigelse. Dertil er lovprisningen af τιμαί ofte også vanskelig at adskille fra det, jeg kalder "erhvervelse af τιμαί".

Epiteterne i hymnerne til den lovpriste gud fortæller selvfølgelig også noget om gudens væsen eller typiske virke og gudens τιμαί.

5a) Gudens forunderlige opførsel

Under "Gudens væsen, typiske virke og τιμαί" hører følgende forestillinger om guden: 1) Gudens forunderlige opførsel. 2) Guden som velgører. 3) Gudens uindskrænkede og altomfattende indflydelse.

I de store homeriske hymner forekommer kun den narrative-præteritale lovprisning af gudens *forunderlige opførsel*.

Guderne viser deres guddommelighed og overmagt ved forunderlig opførsel. I de store hymner sker dette især ved gudens epifani, hvor mirakuløse tegn vidner om det guddommeliges tilstedeværelse. Det sker imidlertid også andre steder i mytefortællingen. Da vi allerede har kommenteret de mirakuløse tegn ved gudens epifani, forbigås de her.

Når rhapsoden skildrer gudens guddommelige og forunderlige opførsel, udtrykkes hyppigt, at guden og dennes handlinger er genstand for forundring, og guden selv betegnes af og til som "et vidunder".

5b) Guden som velgører

Det er kun den narrative-præteritale lovprisning af guden som *velgører*, der er repræsenteret i de store homeriske hymner. At guden viser sig velgørende overfor menneskene og giver menneskene alle mulige goder er en typisk forestilling i hymnerne.

Hymnerne lovpriser og takker dermed guderne for deres velgerninger. Hymnerne takker fx guderne for at lade de dødelige få del i deres τιμαί og således i den kunst, de behersker. Bag dette ligger den tankegang, at menneskene er afhængige af den gud, der behersker det område, indenfor hvilket mennesket skal handle. Befinder den pågældende person sig eksempelvis i en krigssituation, er det Athenes og Ares' hjælp, han behøver. Er han på jagt, er det Artemis' hjælp, der er brug for osv.

Hvad guderne giver af gode ting betegnes af og til som δῶρα eller ἔργα i hymnerne, og det menneske, der har fået gaver af guderne, prises ofte som ὀλβιος og anses for at være φίλος for guderne.

5c) Gudens uindskrænkede og altomfattende indflydelse

Hymnerne priser den besungne guds magt og kvalitet ensidigt og uindskrænket. Der er to former for lovprisning af gudens *uindskrænkede og altomfattende indflydelse*: den deskriptive-præsentiske og den narrative-præteritale.

Gudens altomfattende indflydelse vises i hymnerne ved, at det understreges, at gudens magt strækker sig til "guder og mennesker". Når dette sker, tænkes der normalt på gudens specielle færdigheder.

Udtryk som "alle", "alt" og "altid" bruges også hyppigt i hymnerne, når man netop vil betone den lovpriste guds uindskrænkede og altomfattende indflydelse.

6) Erhvervelsen af τιμαί

En guds *erhvervelse* af τιμαί er et genretypisk træk ved de homeriske hymner og hymnepoesi i det hele taget. Der er imidlertid af og til også i hymnerne tale om indskrænkning af τιμαί.

Opregningen af τιμαί, som vi lige har kommenteret, er til tider vanskelig at adskille fra det, jeg kalder "Erhvervelse af τιμαί".

7) Konflikten

En *konflikt* er ganske typisk. Guderne i hymnerne udkæmper i reglen konflikten imellem hinanden eller med menneskene. Med undtagelse af Dionysoshymnen (hymne 7) er der så at sige ingen antydning af konflikt i de mindre hymner, der indeholder en myte om guden.

I Demeterhymnen er der en konflikt imellem Demeter og Zeus/Hades og imellem Demeter og eleusiniere. I Apollonhymnen er der en konflikt imellem Apollon og Telfusa og Apollon og den grusomme drage ved Delfi. I Hermeshymnen er der en konflikt imellem Hermes og Apollon og i Afroditehymnen er Afrodite oppe imod Zeus.

Konflikterne bevirker typisk, at der på en eller anden måde sker en forandring i gudens forhold til de øvrige guder eller til menneskene. I Demeterhymnen må Zeus som konsekvens af konflikten for første gang gå på kompromis med Demeter og tillade hende at se sin datter. Hvad Demeters forhold til eleusiniere angår, bevirker konflikten med disse, at Demeter ikke længere kan gøre Demofon udødelig, hvilket var hendes hensigt. Desuden er tempelgrundlæggelsen og indsættelsen af mysterierne konsekvens af konflikten og Demeters åbenbaring. Hermes er ophavsmand til konflikten i Hermeshymnen, og han får i sidste ende som konsekvens af dette del i Apollons τιμαί og opnår ligestilling med Apollon. De forhold, som Hermes var utilfreds med, forandrer han til sin egen fordel. Konflikten imellem Zeus og Afrodite bevirker, at Afrodite, foranlediget af Zeus, smager sin egen medicin og således ikke længere er speciel ved det, at hun som en af de eneste ikke har

haft elskov med en dødelig. Vv. 247ff. udtrykker klart det forandrede forhold Afrodite og guderne imellem.

I Demeterhymnen, Hermeshymnen og Afroditehymnen er det en konflikt, der sætter hele handlingen i gang, og kondlikten fungerer i disse hymner som "dramatisk motor". Konflikterne i Apollonhymnen fungerer ikke på samme måde. De opstår, fordi Apollon i realiseringen af sine forehavender støder på modstand. Hvad Apollon foretager sig er ikke foranlediget af nogen konflikt i sig selv.

Udover bla. at være "dramatiske motorer" kaster konflikterne i hymnerne også lys over den pågældende guds karakter og giver guden mulighed for at manifestere sin magt og gøre sin ret gældende.

8) Gudens omgangskreds

Den største interesse i hymnerne tilfalder selvfølgelig den lovpriste gud, men hymnerne interesserer sig også for bificurer. De guder og mennesker, der optræder i hymnerne karakteriserer og lovpriser dermed den besungne gud. *Omgangskredsen* kaster lys over den lovpriste guds natur og sætter denne i relief bla. via deres reaktioner på den lovpriste gud og de situationer, guden har fremkaldt. Den pågældende gud er så mægtig, at han eller hun formår at påvirke andre emotionelt i en eller anden retning. At en gud, der netop er kommet til verden, allerede har disse evner, formindsker ikke gudens kræfter (jvf. Hermes i Hermeshymnen).

En af de hyppigste forestillinger er, at guden er årsag til glæde både for mennesker og guder. En anden hyppig forestilling er, at guden er årsag til frygt og forundring.

9) Naturens reaktion på guden

Det er ikke blot gudens omgangskreds, der påvirkes i hymnerne. Det er også typisk for hymnerne, at den lovpriste gud kan have stor indflydelse på *naturen* og forårsager levendegørelse af naturen. Naturen reagerer på vigtige guddommelige hændelser som eksempelvis gudens fødsel eller gudens epifani. Rhapsoden synliggør med andre ord ofte gudens δύναμις via naturens reaktion. Dette kan komme så vidt, at naturen ikke blot levendegøres af gudens liv og røre, men snarere endog reagerer på en menneskelig måde. Tanken om naturens reaktion på den lovpriste guds væsen og virke er mest fremherskende i de mindre hymner, men forekommer også i de store homeriske hymner.

Det netop læste er en grov redegørelse for indholdet af mit arbejde. Jeg har ikke redegjort for de problemer, der har været centrale i forskningen i forbindelse med lovprisningen. Hvad, jeg i mit værk sagde om de små hymner, er heller ikke medtaget, ligesom jeg har undladt at eksemplificere fra hymnerne. Jeg henviser istedet til mit arbejde. Jeg håber imidlertid, at det medtagne har givet et indtryk af, hvad jeg har arbejdet med.

Alt andet

Om oldtidshistorie og oldtidshistorikere. En status

af Erik Christiansen

Hvorfor oldtidshistorie?

Der findes mange historikere der spørger hvorfor der skal være forskning og undervisning i oldtidshistorie på et Historisk Institut, når der nu er så mange andre fag der beskæftiger sig med oldtiden. Der er overordentligt mange steder i udlandet (fx Sverige, efterhånden også Finland) hvor der ikke bedrives oldtid på de historiske institutter, og herhjemme spiller det ikke nogen særlig rolle hverken i Roskilde eller Aalborg.¹

En hovedgrund hertil er givetvis at historie siden professionaliseringen som universitetsfag i løbet af 1800-tallet i høj grad har været forbundet med nationalstaten, og - i modsætning til Grækenland og Italien - er fx den græsk-romerske oldtid ikke nogen direkte del af fx dansk eller nordisk historie og derfor ikke umiddelbart relevant herfor. For ikke ret mange år siden udtalte Niels Thomsen ligeud på det danske historikermøde i København at danske historikeres opgave er at (ny)skrive Danmarkshistorien.

Siden jeg påbegyndte mit historiestudium i 1957 har jeg undret mig såre over sådanne påstande. Nuvel, ingen tvivl om at danske historikere er forpligtet på danmarkshistorie - uanset definitionen heraf; hvem skulle ellers føle denne forpligtelse og have det fornødne kendskab til det danske sprog? Selv har jeg da også viet noget af min forskning til oldtidsreceptionen her i landet; men derfra og til at hævde at det er vores vigtigste (eller sågar eneste!) opgave er der lidt af et skridt, der minder om de københavnske nationalliberales snævre horisont!

Siden kristendommens komme til Danmark har det været en del af Europa, og da en stor del af dette Europa har været en arvtager til Romerriget, kan man ikke forstå europæisk historie uden dette perspektiv. Via romerne kom også kendskabet til grækerne, og

¹ Dette indlæg bringes enslydende i *Agora* (Institutblad for Klassisk Arkæologi og Oldtids- og Middelalderforskning) og i *Institutavisen* (Historisk Institut), da det har adresse til begge blades læsere.

uden den græsk-romerske arv er der fx meget dansk kulturhistorie som bliver uforståelig. Indtil o. 1800 var den klassiske dannelse dominerende; fyrster hentede deres forbilleder i romersk kejsertid, antimonarkiske røster i den romerske republik; romerretten var det juridiske grundlag. Meget af dette skete ganske vist i samtidens egen udformning; men det betyder også at vedkendelsen til denne arv den dag i dag også kan medføre misbrug eller misforståelser, som vi bl.a. har set det i debatten om EU og oprindeligt EF eller i påstanden om at vi skylder oldtidens grækere vores demokrati.

Danske universiteter har som en del af vores opgave at uddanne gymnasielærere, og hvis de færdige kandidater ikke har været præsenteret for oldtidshistorie på universitetet, bliver resultatet let at der kommer til at mangle et kvalificeret bud herpå i gymnasieundervisningen, og det vil være så meget des mere en mangel nu, hvor græsk og latin ikke længere spiller samme rolle her som før. Med den nye gymnasieordning og tilgangen af gymnasieelever er historiefaget blevet styrket som vores største formidlingsmark. Det er oldtidskundskab ganske vist også; men per tradition er dettes hovedindhold den græske kultur, hverken græsk historie eller Europas romerske rødder.

En anden grund til mange historikeres afvisende holdning til oldtidshistorie er givetvis at udforskningen heraf ikke er forbundet med arkivbesøg. Hverken på Rigsarkivet eller de andre arkiver er der arkivalier af interesse for andet end studiet af oldtidsforskningens historie. Som en af det nuværende historiefags fædre erklærede Ranke endog i et ubesindigt øjeblik at man ikke kan bedrive et videnskabeligt studium af oldtidshistorie pga. manglende dokumenter. Siden har mængden af papyrusskrifter og indskrifter i høj grad gjort hans ord til skamme. Sandt er dog alligevel at de ofte er af en anden art og i al fald færre end dem der ofte står til rådighed for historiske studier af senere perioder.

Netop den ringe mængde kilder til mange oldtidshistoriske emner er en tredje grund til, at mange historikere ikke tager sådanne alvorligt. Denne mangel er imidlertid også oldtidshistoriens styrke. Meget ofte kan vi have samtlige kilder til et emne i én hånd. Ikke alene skærper det kravet til argumentationen, det tvinger også til overvejelser om repræsentativiteten af det materiale den mellemliggende tid har udvalgt for os og ydermere til at inddrage alt som kilder. Det har fx alle dage været naturligt at inddrage også egentlig litteratur, mens det åbenbart først for nyligt er gået op for nogle samtidshistorikere hvilken god kilde de har i fx Osvald Helmuths revyviser! For en oldtidshistoriker er det ofte nødvendigt

og naturligt også at inddrage de arkæologiske kilder. Hvornår bliver det ligeså naturligt for historikere i de nyere perioder at inddrage fx fabriksbygninger og maskiner?

Den trods alt begrænsede mængde kilder er en udfordring til at udvide feltet og inddrage nye aspekter ved at indgå i tværfaglige projekter og i samarbejde med andre perioders historikere. Den bevirker imidlertid også at det er muligt at skabe et overblik over hele perioden, således at det er et realistisk krav - også til historiestuderende - at detailstudier skal sættes ind i denne sammenhæng. Hvad denne sammenhæng angår, er det vigtigt - med ord lånt af Uffe Østergård - at den græsk-romerske oldtid er vores "nærmeste anderledeshed". Et af formålene med historie er netop at vise hvori andre samfund adskiller sig fra vores, bl.a. for at vi bedre kan forstå dette.

Hertil kommer så at man har diskuteret og skrevet om oldtiden i længere tid end nogen anden periode, ofte med vidt forskellige resultater og fortolkninger. Det giver et perspektiv, som maner til eftertanke om også vor egen tids muligheder for og begrænsninger i at forstå fortiden.

Alt dette må ikke misforstås. Jeg plæderer ikke for at oldtidshistorie er det eneste og bedste; men jeg plæderer for at den beriger historiefaget som helhed.

Hvorfor oldtidshistorikere?

Ligesom der er historikere der undrer sig over oldtidshistoriens berettigelse, er der folk uden for historiefaget der spørger hvad der særligt karakteriserer oldtidshistorikerne til forskel fra fx ægyptologi eller de klassiske fag. Spørgsmålet er så meget des mere relevant som at vi meget ofte beskæftiger os med de samme emner på grundlag af det samme materiale.

Svaret er naturligvis at vi er historikere af uddannelse, hvis særkende siden fagets professionalisering her i landet og en del steder i udlandet har været historisk metode og kildekritik.

Hertil siger kolleger fra andre fag med undren og ofte fortørnelse om historikerne da virkelig tror at andre ikke også gør brug af metode eller forholder sig kritisk til kilderne, og selvfølgelig gør de det! At være kritisk i almindelighed er imidlertid ikke det samme som den systematiske analyse af og forholden sig til kilderne der er det grundlæggende i universiteternes historieundervisning og bl.a. bevirker at disciplinen "Historisk Metode" i mange historikers selvpfattelse fremstår som historiestudiets svendestykke. At dette fortsat er tilfældet, viser sig i den store interesse for den skriftlige

eksamensopgave i netop "metode" der hvert år samler sig i såvel censor- som lærerkorpset.

Jeg spørger undertiden mig selv om det ikke var denne opfattelse og udøvelse af historiefaget der bar os igennem de voldsomme stridigheder der herskede blandt historikerne i 70'rne. Før faget blev sprængt i stumper og stykker, opstod der en eller anden erkendelse af at der var noget vi var og burde være fælles om. For i al fald min generation var det erkendelsen af at vore svar afhænger af vore spørgsmål. Det vil først og fremmest sige det funktionelle syn på kilderne at de er hvad vi anvender dem til.

Under alle omstændigheder afgørende for oldtidshistorikerne er at vi igennem vores oprindelige uddannelse også har studeret andre tidsperioder, der ofte frembyder andre problemstillinger pga. andre former for og mængder af kilder. Det gav vores studier af oldtidshistorie en særlig træning og et særligt perspektiv, som holdes ved live under den nærmest daglige omgang med kolleger, hvis forskning og undervisning ligger på andre felter. Sat lidt på spidsen: En god oldtidshistoriker er kendetegnet ved i løbet af sin studietid ud over specialet at have studeret så meget som overhovedet muligt andet end oldtidshistorie og derefter indgå i et fagligt miljø hvor oldtiden kun er et hjørne!

Det giver inspiration til spørgsmål og problemstillinger vi ellers ikke ville have taget op, og det skærper vores forståelse for de begrænsninger der er for vore svar. Det giver også det perspektiv at nok er oldtidshistorie interessant - og det er den! - men at den er nok så interessant som en del af en langt større historie, herunder den betydning den fik for og fik tillagt af eftertiden.

Vi har ret og pligt til at stille vore spørgsmål til oldtiden og dermed få andre svar end dem oldtidens mennesker selv havde; men vi må ikke tillægge oldtidens mennesker vore svar, i stedet lade dem møde med oldtidens "egne præmisser". Hvad der menes med det, kan måske klarest belyses med et nutidigt eksempel: Vi må ikke tolke danske politikeres og erhvervsfolks handlinger og udtalelser i begyndelsen af 40'rne ud fra 5. maj 1945, men ud fra hvordan de oprindeligt regnede med at det ville gå.

Det er karakteristisk for en historiker i dag altid at spørge efter den tids- og stedsbetingede sammenhæng. En klassisk filolog fx vil kunne interessere sig for en tekst med henblik på en sproglig eller litterær analyse, og ikke et ondt ord om det! Også oldtidshistorikerne må arbejde med at forstå en tekst; men vores hovedinteresse er ophavssituationen og tekstens kildeværdi, hvormed *ikke* er sagt at filologer aldrig udviser en sådan interesse.

Der er også karakteristisk for en historiker i dag altid at søge efter pågældende samfunds egenart. En klassisk arkæolog fx vil kunne interessere sig for en bestemt keramiktypes stilart og mængde, og heller ikke et ondt ord om det! Også oldtidshistorikerne må gøre brug af de arkæologiske kilder, men vores hovedinteresse er de mennesker og det samfund der gjorde brug af disse materielle levn og derfor de skriftlige udsagn vi har herom, hvormed *ikke* er sagt at arkæologer aldrig udviser en sådan interesse.

Heller ikke dette må misforstås. Jeg plæderer ikke for at historikerne er de eneste og bedste til at stille spørgsmål til oldtiden; men jeg plæderer for at vi beriger kendskabet til den som helhed ved systematisk at forfølge dem.

Status

I 1946 blev der ved Aarhus Universitet oprettet det første danske professorat i oldtidshistorie og tre år efter oprettet et professorat i klassisk arkæologi. Initiativtageren var Franz Blatt, der som professor i klassisk filologi havde en nærmest "mommsensk" vision om skabelsen af en *Altertumswissenschaft*, der skulle omfatte alle grene og tilmed række ind i middelalderen (deraf navnet Institut for Oldtids- og Middelalderforskning). Visionen holdt ikke i længden. I 1965 skilte klassisk arkæologi sig ud som et særskilt institut, og med styrelsesloven fra 1970 blev det klart at oldtidshistorikerne med deres sæde i historikernes lærerforsamling måtte høre hjemme på Historisk Institut med det tilhørende studienavn.

Historie havde dengang fem professorater, og fra professorvældets dage fulgte ikke alene at hvert professorats tidsperiode skulle vægtes ligeligt under historiestudiet (uanset om det var hensigtsmæssigt for de færdige kandidater eller ej) og ligeledes vægtes ligeligt i henseende til antallet af amanuenser. Da jeg blev ansat i 1967, var vi derfor tre til at tage os af oldtiden. Da der imidlertid var meget få studerende der valgte et oldtids-historisk speciale, var det udtryk for en skæv fordeling, som vore kolleger var utilfredse med. Der blev dog rettet noget op på den da Rudi Thomsen som professor kunne udvide feltet ved i højere grad at undervise i den nærorientalske og faraoniske oldtid og senere i en lang årrække bestred hvervet som institutbestyrer med kun få undervisningsforpligtelser. Da han lod sig pensionere i 1987, blev professoratet inddraget.

Da jeg godt et år efter gjorde status over oldtidshistorien², sagde jeg bl.a. følgende: "...vi to oldtidslektorer, der er tilbage, spørger ofte os selv, hvad der mon vil ske, efterhånden som vi når pensionsalderen." De humanistiske fakulteter var blevet ramt af adgangsbegrænsninger, besparelser, nedskæringer og trusler om flere. Det årlige indtag af historiestuderende var højest 20. Stillingen blev ikke nybesat efter naturlig afgang, med det resultat at lærerkorpsets profil blev helt skævvredet.

Allerede ved studieordningerne fra 1968 og 1972 havde vi forladt tidligere tiders urealistiske krav om en afsluttende eksamen der skulle vise et bredt kendskab til hele historien. Studiets kerne var blevet en række "problemkomplekser", og disse blev med studieordningen fra 1985 videreført som "emneområder". Hvis de skulle bevare deres kvalitet, måtte antallet imidlertid beskæres, og det ville ikke længere være muligt at opretholde et obligatorisk krav om dækning af alle de fem traditionelle tidsperioder.

Dette krav var da også kommet ud af trit med de forventninger der nu var til de færdige kandidater, især i gymnasieskolen, som er den største aftager. Ikke mindst, men ikke kun derfor blev det fastlagt at kun samtidshistorie og tredje verdens historie skulle være obligatoriske dele. Derudover skulle der være en vis spredning før og efter en mere eller mindre fiktiv grænse ved 1750 samt mellem verdens/europæisk hhv. dansk/nordisk historie. For undervisningskapaciteten var problemet imidlertid at kun to af de traditionelle perioder ligger efter ca. 1750 og tre før. For oldtiden kom hertil at vi af gode grunde ikke kan tilbyde dansk/nordisk historie. Ydermere var antallet af specialestuderende nede nær nul. De studerende var skræmt væk af et reelt krav om kendskab til græsk og latin og nærede i øvrigt den (fejlagtige) opfattelse at et oldtidsспеiale kun ville kvalificere dem til en stilling som oldtidshistoriker.

Det var den dystre baggrund for det ovenfor anførte citat. Alle VIP-stillinger på Historie var i farezonen; men mest af alt var der risiko for at oldtidshistorien ville blive sparet væk!

På dette tidspunkt havde der været planer fremme om at sammenlægge de to klassiske institutter til ét, som også oldtids-historikerne skulle indgå i. Vi sagde nej til at deltage. Af grunde som turde være fremgået af det foregående, ønskede vi ikke at forlade det historiske fagmiljø og frygtede for at oldtiden ville blive snøret

² Trykt i Erik Christiansen & Jens Chr. Manniche, *Historiens ansigter*, Aarhus 1991, s. 22-34. Det gengivne citat er fra s. 26.

af historiefaget. I den konkrete situation ville det i al fald have været helt utænkeligt at et nedskæringstruet Historisk Institut ville have rekvireret undervisning andetstedsfra.

I stedet deltog vi med iver i 1989 i oprettelsen af Center for Antikstudier, som foruden klassikerne og os også kom til at omfatte dele af teologi. Vi har en klar interesse i at være informeret om hvad der foregår i vore nabofag, og vi håbede at tværfaglige arrangementer i dette regi kunne friste potentielle speciale-studerende, hvilket også i nogen grad har vist sig at være tilfældet. På vores eget institut havde situationen fremkaldt den opfattelse at ingen længere kunne påberåbe sig kun at varetage undervisning inden for den periode hvor ens forskning ligger. Kollega Damsgaard påtog sig Indiens ældre historie og anvendte ikke mindst megen tid og energi på en omfattende og nødvendig omlægning af disciplinen håndbogskundskab. Selv gik jeg i første omgang ind i videnskabsteori, men har senere brugt en del tid på at lægge substans i formidling af historie til ikke-fagfæller (et krav der var kommet ind med 1985-bekendtgørelsen).

Herunder gjorde vi selvfølgelig brug af vores oldtidshistoriske "bagage"; men det er ikke blevet det afgørende. Det er derimod at jeg fx i min undervisning i formidling må bevæge mig vidt rundt i historien, og det gælder i endnu højere grad ved vejledning og bedømmelse af den mangfoldighed af emner de studerende vælger til deres opgaver. Det herlige, men utilsigtede resultat af vores virke på disse felter er da blevet at de historiestuderende ikke længere betragter oldtidshistorikerne som et særskilt antikvarium hvor der kun dyrkes "oldævl", men som almindelige historikere, der har oldtiden som deres særlige felt ligesom andre historikere har deres felter.

Denne opfattelse af os deles i stigende grad også af vore kolleger. Da kollega Damsgaard lod sig pensionere i 1998, var der ikke megen diskussion om at hans stilling skulle nybesættes med en adjunkt i navnlig græsk/hellenistisk historie, dog under forudsætning af at denne også ville og kunne påtage sig anden undervisning. At der ingen nævneværdig diskussion var om genbesættelse, skyldes selvfølgelig også at vi i mellemtiden har haft lejlighed til at rette op på de værste skævheder i lærerkorpsets sammensætning, herunder styrket samtidshistorien, hvor de fleste specialer ligger, og hvortil der kommer flest henvendelser og opdrag udefra.

I mellemtiden er der heldigvis også sket det at antallet af specialestuderende - og ikke mindst potentielt sådanne - der vælger

oldtid nu er voksende. Det hænger givetvis sammen med at vi ikke længere stiller reelle krav om græsk eller latin. Når kolleger (og censorer!) kan anerkende specialer om områder hvis skrifter den specialestuderende kun kender i oversættelse, må vi selvfølgelig kunne gøre det samme, dog med de begrænsninger der følger i valg af emne og argumentation, medmindre - hvad der rent faktisk er sket i nogle tilfælde - at studenten bliver motiveret for at lære sig de klassiske sprog. En anden grund til den øgede specialesøgning er formentlig netop at de historiestuderende i højere grad end før er begyndt at opfatte oldtiden som en selvfølgelig del af historien.

Med studieordningen af 1995 kom der to fornyelser. Vi fik indført et "valgfrit emne", og der har været en del studerende som har valgt oldtid hertil. Desuden indførte vi en eksamen i historiens lange linier. Til støtte for de studerendes arbejde hermed gives der en gennemgang på 36 dobbelttimer. Heraf har jeg i efterårssemesteret givet de tre (altså 1/12), som ud over den græsk-romerske oldtid har omfattet den nærorientalske og faraoniske verden samt tilmed tidlig middelalder og tidlige Islam, mens den tredje verdens oldtid indgår i andre gennemgange. Det belyser meget vel oldtidens kvantitative andel af det samlede historiefag. Den tid er forbi hvor man udgav Europas historie for at være verdenshistorie!

Tilsammen kan Jens Krasilnikoff og jeg dække den græsk-romerske oldtid, og det er også det vigtigste i et europæisk perspektiv. Det ville selvfølgelig være dejligt med en historiker der kan gøre noget mere ud af det nærorientalske og faraoniske end vi kan, og der ville i fald være perspektiv i at få en der ud over senantikken kan dække noget tidlig middelalder. Det behøver ikke at være den vestlige del (som det nyligt er sket på Syddansk Universitet); det kunne også være Byzans eller for den sags skyld den tidlige islamiske verden. Sådanne overvejelser må dog vente. Nu er der atter stillingsstop på Fakultetet, og når det bliver ophævet, er der i det mindste én skævhed tilbage at rette op på i den nuværende bestand på Historisk Institut, nemlig dansk/europæisk historie fra reformationen til slutningen af 1700-tallet.

Det kan under alle omstændigheder synes at være noget af et paradoks at oldtidshistorien med kun to faste medarbejdere står bedre i de historiestuderendes og vore kollegers bevidsthed i dag end dengang der var tre medarbejdere, og oldtiden var en ligeså obligatorisk del af studiet som de fire andre traditionelle tidsperioder. Det er ikke desto mindre tilfældet, og det er ikke så ringe endda.

Mindre godt er imidlertid følgende. Under mit hyppige virke med kolleger fra andre fag får jeg ofte det indtryk at de ikke anser historie for et fag som historikerne har særlige kvalifikationer til at udøve. Mange synes blot at opfatte historie som et "aspekt" og historiker som "en der studerer fortiden". Vi synes at mangle en profil uden for fagets egne rækker. Skyldes det mon at de fleste af os i dag kun har et skævt smil tilovers for den profil der tidligere blev tegnet af hhv. de nationalliberale, radikale og marxistiske historieskrivere?

Under alle omstændigheder kan det for oldtidshistorikerne fortsat være et problem at kolleger fra de klassiske fag blot betragter os som halvstuderende klassikere og kolleger fra vores eget fag blot som halvstuderende historikere. Det skulle vi gerne væk fra, og det håber jeg at denne artikel har bidraget til.

Ovid: Medeas brev til Jason, *Heroides* XII

oversat med indledning af Søren Sørensen

Ved navnet Medea tænker vi umiddelbart på den hævnende barnemorderske, vi kender fra Euripides' tragedie. Men når vi ser på forholdet mellem Medea og Jason og de begivenheder, der er forbundet med det, inden for den mytologisk-litterære, eller mytografiske, tradition, er der udbredt enighed om, at Medeas eget drab på sine og Jasons to drenge (sandsynligvis) er Euripides' særlige, men for eftertiden bestemmende drejning af traditionen (hvor vi går ud fra, at Medea dræber prinsessen og kong Kreon, mens korinterne selv dræber Medeas drenge - altså en mere gængs hævn-myte). Og først og fremmest må vi ikke glemme, at i traditionen tager hele forholdet mellem de to udgangspunkt i hendes hjælp til Jason i selve hans heltedåd: den tilsyneladende umulige opgave at hente det gyldne skind og derved opfylde betingelsen for at få sin retmæssige kongekrone. Sammenfattende og kort kan vi sige om Medeas rolle i den hellenske verden, dvs. i det mytologisk-litterære univers, at den er knyttet til 3 steder og helt specielle drab:

1) i Kolchis: krigerne af såsæden - det gyldne skind og dragen - Medeas afgørende betydning; broderen dræbt af Medea selv på flugten.

2) i Iolkos: Pelias dræbt af døtrene - efter Medeas plan og magi.

3) i Korinth: prinsessen og Kreon dræbt - efter Medeas plan og magi. Hertil drejningen hos Euripides: børnene dræbt af Medea selv.

Alle 3 steders begivenheder viser kraften i hendes magiske evner, og man kan sagtens drage paralleller mellem dem, men vi bør ikke glemme, at det er mytologien med Medea i centrum.

Ser vi på hele Ovid-teksten i *Heroides* XII, må vi for det første huske, at historien med Medea, og mere præcist: Medea som hun fremstår i Euripides' tragedie med hendes navn, og Apollonios Rhodios' *Argonautika*, især 3. og 4. Bog, var læseren bekendte og dannede rygraden i det mytologisk-litterære univers omkring hende. Læseren vidste godt, hvad hun havde gjort før den situation, der er situationen nu i Ovids tekst, og ikke mindst hvad hun ville gøre. For det andet er der det særlige og måske lidt kunstlede ved hele situationen, at Medea skriver til Jason - og ikke taler direkte til ham - og gør det i situationen nu i Korinth, dvs.

efter at hun har erfaret, at han vil gifte sig med prinsessen og derved svigte Medea; hvad hun ønsker der videre vil ske, antydes kun i de kraftige trusler, der ligger i de afsluttende vv. 207-212, der dog kun har prinsessen og Kreon i tankerne som ofre for Medeas vrede, ikke børnene (men dem tænker vi alligevel på, fordi vi kender Euripides' tragedie); bemærk især den afbrudte tanke i truslen i vv. 207-208: quos equidem actutum - sed quid praedicere poenam / attinet? ('I vil nu straks - men hvorfor dog nævne din straf her på forhånd?'). Grunden til, at hun ikke vil fuldføre tanken, er jo, at hun ikke vil afsløre sig selv; men på den anden side er det naturligvis sin sag at hævde, at hun ikke vil vise sin vrede og hævnthirst: brevet taler sit tydelige sprog, og hvorfor dog overhovedet sende det, hvis hun har hævn og gedulgte planer i tankerne? Svaret må være, at ellers ville der jo ikke være nogen Ovid-epistel, altså at han i *Heroides*, ikke mindst i dette brev, jo netop har valgt nogle kvindelige skribenter af brevene, der er svigtet af nogle helte i deres personlige forhold og derfor er bragt i følelsesmæssigt oprevne situationer, der næppe giver plads til den slags lidt pedantiske indvendinger. Hvad vigtigere er: i selve brev-formen og -situationen kan skribentens følelser udtrykkes på en måde, der ellers ville kræve et drama, dvs. en tragedie: det er tankerne og ikke mindst følelserne hér og nu, det drejer sig om. Dette dramatiske element har vel en ringere effekt på en læser end en tilskuers til et virkeligt drama - vi hører og ser jo ikke nogen direkte virkning på den, der tales til. Men til gengæld slipper vi for et træk, der undertiden kan virke lidt akavet og problematisk i en tragedie: tænker, altså hér: føler personen bare højt for sig selv, eller taler en person virkelig konkret til en anden? Det bør ikke mindst i denne sammenhæng nævnes, at i den antikke litteraturhistorie - fx hos Quintilian - var Ovid også kendt for en tragedie om netop Medea; men den er desværre ikke bevaret. Disse drama-lignende træk ligger altså i selve brev-formen, men det gør også vigtige episke træk i den ubesværede fortælling tilbage i tiden, epiteter og den bare benævnelse af mytologisk detaljer omkring steder, folk og lignende, der kan forudsættes læseren bekendte. Brev-situationen muliggør, at hun argumenterende kan redegøre for primært Jasons troløshed eller utaknemmelighed ved brug af eksempler og i det hele taget genfortælle væsentlige og netop udvalgte sider af forhistorien i Kolchis, altså gå tilbage i tid og personers karakter og ansvar. Særligt giver dette Medea mulighed for at lave især to sammenligninger:

1) Jason dengang, der bad om hjælp fra og derfor friede til Medea og fik ja'er, fordi hun var så forelsket i ham - mildest talt en stor ydelse fra hendes side, når det jo indebar, at hun på mere end én måde skulle svigte sit land og rige - sat over for Jason nu i hans beregnende troløshed; 2) Medea og hendes position - før som prinsesse og troldkvinde og nu som den, der både er svigtet og er et problem for hele situationen i Korinth - sat over for prinsessen, der nu er den, Jason bejler til. De episke træk giver altså Ovid mulighed for at gå i sådanne detaljer, ikke mindst i hele forhistorien til situationen nu, altså primært begivenhederne i Kolchis. Disse behandles mildest talt også indgående af Apollonios Rhodios, men er også med i Euripides' tragedie (især i vv. 465-519 i agonen mellem Medea og Jason), men dér kræver det jo, at Medeas tale også giver mening i den konkrete dramatiske situation.

Skematisk analyse af *Heroides* XII.

Med koncentration om Medeas følelser nu i *Heroides*, hvor hun skriver brevet, og Jasons troløshed kan vi markere de enkelte afsnit i Medeas brev; dette er ikke nogen kommentar, så det følgende er ment som en generel inddeling og bestemmelse af de enkelte afsnit, med nogle lidt dybere læsninger:

1) 1-6: brevet indledning, der er meget abrupt og som taget direkte ud af et skænderi mellem Medea og Jason (det første ord i den latinske tekst er *at*, dvs. 'Javel, men'); det patetiske og dramatiske (dramatiske i betydningen: tænker og føler højt) er straks i fokus, og det patetiske er hér koncentreret om Medeas egen elendige tilstand. Sådanne patetiske udbrud (evt. i korte sidebemærkninger) præger hele brevet, jvf. især vv. 31-38, 61-66, 103-108, 109-126, 136, 163-172 og 205-206. Vv. 136 (et, qui me sequitur semper, amore tui ('samt det, jeg altid har med: evigt forelsket i dig')) samt 197 (te peto, quem merui) viser, at Medea i dette brev stadig er forelsket i Jason, hvad der jo ikke gør hendes situation lettere; det er hun bestemt ikke hos Euripides.

Vi kan hér også lægge mærke til, at Ovid - sin digteriske natur tro - ikke undlader at krydre selv en sådan pathos med nærmest epigrammatiske finesser - fx i v. 33 *et vidi et perii* (man tænker på modsætningen til Cæsars berømte dictum *veni, vidi, vici*) og det paradoksale i v. 172 *utilior cuivis quam mihi cura mea est* ('alle andre end mig får noget ud af min hjælp').

Vi er også hér i en sammenhæng, hvor det kan give særlig relevans at sammenligne med Apollonios Rhodios for at se på tydelige forskelle mellem dennes episke stil og Ovids brevstil: *Argon.* III 275-

298 (og andre steder i det følgende, især vv. 451-459) er Medeas begyndende forelskelse fremstillet i en meget fortællende og fyldig stil - 24 vers mod Ovids 8 i vv. 31-38.

2) Ser vi bort fra disse - væsentlige - patetiske udbrud, sættes selve fortællingen (om fortiden) i gang i 7-66: Medeas forelskelse og Jasons tilsyneladende umulige opgave: tyrene og såningen af den sæd, der bliver til krigere.

Disse fortællinger om fortiden skal ikke blot udvikle beskrivelsen af Medeas nuværende elendighed og Jasons utaknemmelighed, men tjener også retorisk som exempla til at underbygge den blanding af følelser, der ligger i hendes nuværende elendighed og vrede mod Jason vekslende med appel til ham om ikke at svigte hende (denne står endnu klarere i vv. 183-198 hen mod afslutningen).

3) 67-92: Fortællingen om fortiden fortsætter i et følelsesmæssigt intermezzo, der også er lidt mere end det: Jasons frieri til Medea, der tjente hans behov for at opnå hendes hjælp og derved skal nævnes for at ramme kernen i hans utaknemmelighed.

4) 93-108: Fortælling om fortiden: tyrene, såsæden, dragen og det gyldne skind.

5) 109-126: Fortælling om fortiden: flugten fra Kolchis og Medeas ofre for at hjælpe Jason, kulminerende i drabet på broderen. Ovid får med dette som udgangspunkt anbragt en meta-tekstlig reference til selve brevskrivnings-situationen:

At non te fugiens sine me, germane, reliqui:

deficit hoc uno littera nostro loco;

quod facere ausa mea est, non audet scribere dextra.

(‘Men det var ikke dig, lille bror, som jeg flygtede væk fra -

lige på dette sted mister min skrift al sin kraft;

hvad min hånd kunne magte engang, kan den slet ikke skrive.’)

(113-115)

Det er også værd at lægge mærke til, at Medeas følelsesmæssige elendighed specielt i dette afsnit, i vv. 119-126, slår over i selvforbandelse af egen indsats (sml. især vv. 3-6). At en kvinde udtrykker en sådan selvforbandelse og knytter den til forelskelse som årsagen til ulykker, kan følges tilbage til Helenas tale i Homer *Iliad*. VI 343-358 - en scene, vi kan sammenligne mere direkte med Ovid i *Heroides* XVII (Helena til Paris) - hvis dette brev da er skrevet af ham.

6) 127-132: Fortælling om fortiden: Pelias' drab.

7) 133-182: Fortælling om situationen nu: Jasons bryllup med prinsessen og Medeas elendighed.

8) 183-198: Medeas ydmyghed og bøn til Jason om ikke at svigte hende.

9) 199-206: Fortælling om fortiden, hér mere end noget andet sted brugt for at understrege Jason troløse utaknemmelighed, nemlig i den katalog-agtige beskrivelse af det, som hun har givet ham, sammenfattet i det gentagede *dos* (dvs. hendes medgift, altså bidrag til ægteskabet med Jason). Bemærk i v. 206, at selv Jasons troløshed placeres i netop denne sammenhæng: at hun hjalp ham, dvs. at han overhovedet overlevede, er jo forudsætningen for, at han senere kunne svigte hende i sin utaknemmelighed: *hoc ipsum, ingratus quod potes esse, meum est* ('selv det at glemme din tak - alt kan du takke mig for').

10) 207-212: Medeas afsluttende trussel, ikke så meget mod Jason (og slet ikke børnene) som mod rivalinden, prinsessen og mod hendes far.

Medea og andre kvinder.

Der er et tema i hele teksten, der særlig trænger sig på, fordi det sætter Medea i relief i forhold til andre tekster i den litterære tradition omkring hende. Det drejer sig om sammenligningen mellem Medea og prinsessen, der i dette brev selvfølgelig skal falde ud til Medeas fordel. Men hun er jo ikke-græsk, en fremmed, en barbar, der oven i købet er en troldkvinde. Dette kan jo vendes imod hende, og bliver det i Euripides, *Medea* 1322-1350, hvor Jason taler, efter at det hele er tabt for ham, fx i vv. 1329-1332:

ὅλοι '· ἐγὼ δὲ νῦν φρονῶ, τότ' οὐ φρονῶν,
 ὅτ' ἐκ δόρων σε βαρβάρου τ' ἀπὸ χθονὸς
 "Ελλην' ἐς οἶκον ἡγόμην, κακὸν μέγα,
 πατρός τε καὶ γῆς προδότιν ἢ σ' ἐθρέψατο.

('Pest ramme dig! Sent fik jeg øjet op:
 for jeg var blind da jeg bragte dig hjem
 til Hellas fra barbarers strand, dig som
 troløs forrødte far og fædreland.')

(overs. O. Foss)

Og vv. 1339-1341:

οὐκ ἔστιν ἥτις τοῦτ' ἂν 'Ελληνὶς γυνή
 ἔτλη ποθ', ὧν γε πρόσθεν ἤξιουν ἐγὼ
 γῆμαι σέ, κῆθος ἐχθρὸν ὀλέθριόν τ' ἐμοί,
 ('Nej, aldrig voved en hellenisk kvinde

så ond en gerning - men jeg vraged dem
for dig - til eget vanhæld og fordærv.)

Hos Euripides gør denne forbandelse kun Medeas triumf større. Vi kan også sammenligne Medea i *Heroides* med den Medea-figur, der fremgår af to kataloger over kvinder besatte af en *furiosa libido* med dens konsekvenser: dels af Ovid selv i *Ars Amatoria* I 336:

(cui non defleta est Ephyraeae flamma Crëusae)
et nece natorum sanguinolenta parens?

('Hvem var så hård, at han ej Crëusas flammedød ynkede
eller Medea bestænkt grufuldt med børnenes blod?')
(overs. W. Rosenberg)

Og i Properts, *Eleg.* III 19.17-18:

nam quid Medeae referam? quo tempore matris
iram natorum caede piavit amor.

('Hvad så med Medea, dengang da moderens elskov
krævede børnenes drab for at få sonet sit nag?')

Medea-figuren i myte og genrer.

For at forstå Medea i brevet lidt nærmere kan det være nyttigt at se, hvordan hun fremstår i vores og i fire andre tekster, der alle har hende som den centrale figur, og ikke blot koncentrere os om, hvordan myten er udformet i de enkelte tekster, men også være klare over, hvor meget af fremstillingen, der er bestemt af genrerne og deres konventioner og krav. Til brug for sammenligningen vil vi koncentrere os om et punkt, der både er fælles for alle fire tekster og er et afgørende element i handlingen ud over de centrale følelsesmæssige kræfter og elementer - nemlig Medeas oprindelige forelskelse i Jason. Det er jo den, der befordre hendes hjælp til ham og derved mytens videre handling (uanset hvad den så er i detaljer og i sin afslutning), og det er dér, vi har kernen i hendes indre konflikt mellem forelskelsen og kampen imod at forråde eget land og rige; det er også dér, vi kan finde hendes egen påpegning af det selvbedrag og det tab af selvkontrol, hun blev et offer for. At der i de enkelte tekster så er plads til forskellige konsekvenser og variationer i fortællingens videre forløb, er et tegn på mytens rummelighed - også angående myten om denne fremmede og usædvanlige kvinde. Vi bør dog ikke - selv om det for nogle er både bekvemt og moderne, men i bund og grund uden om tekster og filologisk læsning - forfalde til at afsynge kvadet om

'intertekstualitet', altså groft sagt det, at alt giver mening, og alting minder om alting.

Angående de *genre*-bestemte ejendommeligheder, er det værd at nævne, at *Heroides*-brevene rammende er blevet betegnet som dramatiske monologer i den forstand, at nok hører de formelt - i det mytologiske stof og versemålet - hjemme i det *episke* område, men selve brevsituationen gør, at vi kun møder én person, der taler til én anden, altså en *dramatisk* form; dog med den forskel, at vi ikke møder nogen reaktion fra den, der tales til (læseren er faktisk lige så meget modtager af brevet som den, der skrives til), og den talende står helt uimodsagt - altså en meget *subjektiv* form, der jo passer fint med det meget følelsesmæssige præg, som disse breve har. Omvendt vil den episke form, hvor en alvidende forfatter selv fortæller (altså fortæller i tredje person), men personerne jo glimrende kan tale selv inde i fortællingerne, have et grundlæggende fortællende og ydre, dvs. *objektivt* præg. Endvidere er brev-formen i disse breve og ikke mindst i Medeas, en form med funktioner, der giver mulighed for at blande på den ene side - som grundlag for stoffet - elementer fra det narratologiske og mytologiske episke stof, herunder ikke mindst det fantastiske eller groteske stof; vi møder også det episke i brugen af epiteter (der hér mest vedrører personer, steder og folkeslag) og i allusionerne til hele myterne, dvs. det, som læseren ved om myterne ud over selv brevsituationen hér. På den anden side den nævnte, særegne dramatiske form: brevet er skrevet i en særlig og afgørende situation lige før eller som oplæg til en vigtig og oftest blodig og lidelsesfuld handling (det, Aristoteles kalder *pathos* i *Poetikken*, kap.11) og med det afgørende udgangspunkt, at brevskriveren oftest er den svigtede og lidende i forhold til modtageren og er kraftigt patetisk i betydningen: lukker op for sine følelser, hvilket også åbner op for irrationelle elementer i detaljerne - vi kan således se, hvordan Ovid i vores brev før selve afslutningen lader Medea nærme sig sine mørke og hævnfulde planer mod prinsessen, hendes rivalinde og kong Kreon, men ikke gå så langt, at hun afslører sig selv - naturligvis ikke, hendes klogskab taget i betragtning - Medea har som hos Euripides en lidenskab, θυμός i sin hævnfølelse, men samtidigt en særdeles god forstand og evne til at finde på planer - (vv. 207-210):

Quos equidem actutum - sed quid praedicere poenam
attinet? Ingentis parturit ira minas.
Quo feret ira, sequar! facti fortasse pigebit:
et piget infido consuluisse viro.

(‘I vil nu straks - men hvorfor dog nævne din straf her på forhånd?

Vreden afføder snart voldsomme trusler fra mig;
og hvor den går, vil jeg følge. Måske vil jeg angre min handling;
men jeg angår jo nu støtten til svigefuld mand.’

- dvs. vi som læsere strengt taget ikke får mere at vide om den følgende handling, end modtageren af brevet, Jason får at vide; men jo alligevel - takket være myterne om Medea og bl.a. udtryk som dette citerede - ved vi godt, at der vil ske noget vældigt og drabeligt; og et sted i baghovedet spørger måske også børnedrabet som hos Euripides, selv om det jo ikke er en del af brevet indhold. Bemærk også, hvordan den "hævn" mod Jason, der består i igen at påpege hans troløshed og utaknemmelighed, straks og "bekvemt" nævnes i stedet for hendes planer. Men samtidigt kan det jo ikke nægtes, at det, der i afgørende grad præger de følelser, Medea så kraftfuldt udtrykker i hele brevet, er hendes egne selvbefejdelser for både at have svigtet sit land og i det hele taget have været så forelsket og godtroende over for Jason. Denne subjektive form vil ikke kun sige, at den er præget af hendes følelser, men også at alt det, vi som læsere får at vide om forhistorien sker gennem en enkeltpersons viden og ikke mindst følelser og hele denne persons tolkning af forhistorien. Men den giver også Ovid mulighed for at gå i narrative detaljer med netop denne forhistorie for at lade hende på én gang udtrykke sine følelser og samtidigt formulere argumenterne for Jasons utaknemmelighed. Og netop Medeas væsen, forhistorie og situation og følelser lige nu i brevskrivnings-situationen giver hér rigeligt stof og pathos til et brev med rigeligt af elementer fra både det objektivt-episke og det subjektivt-dramatiske.

Men lad os se på de relevante passager i de fire tekster, der emne- og omfangsmæssigt har fylde nok til en sammenligning med Medeas brev.

1) Euripides, *Medea* 530b-532:

Ἔρως σ' ἠνάγκασε
τόξοις ἀφύκτοις τοῦμόν ἐκασῶσαι δέμας.
ἀλλ' οὐκ ἀκριβῶς αὐτὸ θήσομαι λίαν·

(‘... det var Eros som

med sine sikre pilskud drev dig til
at redde mig helskindet ud af faren.’)

Det var altså Eros, der drev Medea i hendes hjælp til Jason, ikke hende selv, og derfor skylder han ikke hendes noget. Det er Jason selv, der siger dette i agonen mellem ham og Medea, vv. 426-626, og uanset hvad vi mener om hans moral og intelligens på dette sted og i det hele taget, er det da et forsøg på at argumentere imod Medeas forudgående anklage mod ham for netop troløshed og utaknemmelighed. Og i alle tilfælde ser vi den forelskelse i Jason, der i forhistorien i Ovids brev danner det følelsesmæssige og irrationelle, sårbare punkt hos den ellers så kloge og magtfulde Medea.

2) Apollonios Rhodios, *Argonautika* III:

I *Argonautika* er det centrale og samlende tema i handlingen Jasons togt til Kolchis og hans heltegerninger - værket omfatter således ikke begivenhederne i Korinth; men specielt i III Bog dominerer Medea med den forelskelse, der er grunden til hendes hjælp til ham. Faktisk er det i denne bog, at vi for første gang i epos møder en kvindes forelskelse som et særligt centralt motiv for handlingen, og vi møder denne forelskelse i konflikt med hendes troskab mod land og rige. Fremhævelsen af en kvindes følelser, og da specielt forelskelse og deres konsekvenser er et hellenistisk træk, der så har farvet senere fremstillinger af myten, og jo ikke mindst Ovids Medea-brev. Ligesom det at skrive et epos - og skrive meget - om noget, der handlingsmæssigt trods alt er af begrænset omfang - med andre ord er episodisk i sit væsen - er et hellenistisk træk, og det er det også selve det at lægge et patetisk - og dybere set tragisk - element som grundlag for handlingen. Den Medea, vi møder i Kolchis er naturligvis den unge Medea, der nok i kraft af sin klogskab og trolddomskraft er anderledes end de hellenistisk-prægede episke episoder, epyllier, som vi kender fra fx Catul *Carm.* LXIV, hvor den naive Ariadne er et let offer for Theseus, men omvendt må vi huske, at præcis når det drejer sig om forelskelse er Medea et let offer for Jasons skønhed - som hun er det hos Ovid i både *Metamorphoses* VII nedenfor og i vort brev.

Medeas forelskelse er fremstillet som et pludseligt skifte i Medea, der helt og alene er forårsaget af en personificeret Eros, der griber ind i handlingen og begår et overgreb mod Medea (handlingens er flyttet væk fra kongeslottet til et Hekate-tempel (som Ovid senere gør i *Metamorphoses* VII) (vv. 283-284):

ἰθὺς δ' ἀμφοτέρῃσι δυσασίμενος παλάμῃσιν
ἦκ' ἐπὶ Μηδείῃ· τὴν δ' ἀμφασίῃ λάβε θυμόν.

(og da Eros trak i strengén med begge to hænder,

traf han Medea, der ikke ku' tale helt grebet i hjertet.')

3) Ovid, *Metamorphoses* VII 1-424:

I dette store værk følger Ovid en episk tradition, der ikke skal følges tilbage til Homer, men til Hesiod og mere præcist har sine forbilleder i hellenistisk epos, herunder konkret Apollonios Rhodios ovenfor for *Metamorphoses'* behandling af Medea: der er ikke tale om én historie med handlingsmæssig enhed omkring ét grundlæggende tema, men i stedet om en kunstfærdig sammensætning af en række individuelle episoder. Men det forhindrer ikke, at der er en tydelig enhed i de enkelte episoder, der glimrende kan være af længere omfang, som fx Medea-episodens 414 vers. Og selv om vi ser et tydeligt hellenistisk præg i denne - hovedpersonens pathos, katalog-agtige passager, aitiologiske finesser m.m. - er der også tale om episke træk, som vi kan følge tilbage til Homer, især brugen af lignelser og først og fremmest, at personerne, ikke mindst Medea, selv taler.

Af de 424 vers omhandler de første 158 selve situationen i Kolchis, med tydeligt grundlag i Apollonios Rhodios, som allerede nævnt ovenfor, altså med den unge Medea. I vv. 159-413 kan vi se, at Medea-myten er delt i to med situationen i Korinth og den voksne Medea som det modsatte yderpunkt. Dog skal det straks nævnes, at selve børnedrabet kun omfatter to vers (vv. 396-397), og nærmest nævnes 'for god ordens skyld', da dette drab åbenbart er så etableret af den komplette Medea-myte. Men ser vi på alle de andre vers i vv. 159-413, er det påfaldende, at de alle viser hendes magiske, ja nærmest dæmoniske kræfter, først og fremmest i drabet på Pelias; måske mangler børnedrabet med kniven det grotesk-narratologiske, som de andre har, eller også er det for grusomt og uacceptabelt. Det er også værd at lægge mærke til, at i hele dette afsnit, hvor Medeas kræfter jo skal vises, spiller Jason en handlingsmæssig absolut birolle. I vv. 414-424 bevæger teksten sig ud over Euripides' tragedie: Medea flygter til Athen for blot at ende i konflikt med Aigeus og Theseus - hvorfra teksten kan bevæge sig videre til kong Minos osv.

Men for at vende tilbage til Medeas forelskelse, så beskrives den i denne tekst i vv. 72-91, dvs. nok kortere end hos Apollonios Rhodios, men alligevel med plads til hendes indre kamp i konflikten mellem forelskelse og skam eller troskab over for land og rige. Vi ser nemlig først det sidste vinde over Cupido:

(Dixit, et) ante oculos rectum pietasque pudorque
constiterant, et victa dabat iam terga Cupido.

('Nu stod for hendes øje moralen og pligten som datter, ære og skam - og Cupido gav tabt og begav sig på flugten.', vv. 72-73)

Men fra v. 74 sker skiftet i Medea - lige så pludseligt som hos Apollonios Rhodios, men med vægt på synet af Jason og selve beskrivelsen af forelskelsens (gen)opflamning (med episk lignelse i vv. 79-81):

Ibat ad antiquas Hecates Perseïdos aras,	
quas nemus umbrosum secretaque silva tegebat.	75
et iam fortis erat pulsusque recesserat ardor,	
cum videt Aesoniden extinctaque flamma reluxit:	
erubuere genae, totoque recanduit ore,	
utque solet ventis alimenta adsumere quaeque	
parva sub inducta latuir scintilla favilla	80
crescere et in veteres agitata resurgere vires,	
sic iam lentus amor, iam quem languere putares,	
ut vidit iuvenem, specie praesentis inarsit	
et casu solito formosior Aesone natus	
illa luce fuit; posses ignoscere amanti.	85

('Hun var på vej fra slottet til Hecates hedenoldsalter i skovens dunkle og ensomme sal, besluttet og trøstig, 75 med lidenskaben fortrængt fra sit hjerte. Da ser hendes øje Aesons søn, og den slukkede glød springer atter i flamme. Kinden blev rød, og hun blusser påny i hele sit ansigt. Som ulmende emmer, der fjæler sig dybt under dyngen af aske, vinder sig næring i blæst og vokser og atter får kræfter, 80 gløder og fænger igen, således gik det med hendes sunkne kærligheds ild, som syntes at være besejret; straks, da hun så ham, tændtes den atter ved synet af helten. Tilfældet ville, han netop den morgen var mer end sædvanlig flot - så man kunne forstå, hendes elskov vågner af dvale.')

(overs. O.S. Due)

4) Ovid, *Heroides* VI

Som en ekstra pointe omkring Medeas brev kan nævnes *Heroides* VI, der er Hypsipyles brev til Jason. Udgangspunktet hér er argonautertogtet før Medea: Jason og hans mandskab bliver modtaget af kvinderne på Lemnos, der har dræbt deres egne mænd

og derfor er meget venlige over for de fremmede. Jason bliver gift med prinsessen Hypsipyle, der så senere svigtes af Jason til fordel for Medea; situationen ved brevets start er så, at Hypsipyle lige har fået dette at vide. Noget af den omvendte verden i forhold til Medeas brev! I sit brev til Jason præsenterer Hypsipyle en modsætning mellem sig selv og Medea, fx i vv. 83-88, hvor Medea rakes ned, herunder ikke mindst for hendes trolddomskraft, hvilket jo åbner op for beskrivelsen af interessante detalje; det drejer sig derfor udelukkende om et ydre og fjendtligt billede af hende:

Nec facie meritisque placet, sed carmina novit,
diraque cantata pabula falce metit.

Illa reluctantem curru deducere lunam 85
nititur et tenebris abdere solis equos;
illa refrenat aquas obliquaque flumina sistit;
illa loco silvas vivaque saxa movet;

(‘Det, som betager ved hende, er ikke en skønhed, hun ejer;
koglende remser hun ord, samler hver skræmmende urt!
Månen gør modstand, men hun kan trække den ned fra dens
bane 85
hun kan i mørkets skjul indhulle solgudens vogn.
Hun bringer havet til ro og standser de løbende floder;
hun kan flytte en skov; hun giver stenene liv.’)
(overs. S. Laursen)

Dette kan vi sammenligne med det paradoksale i Medeas eksistens efter at hun svigtes af Jason, som det særligt fremgår af *Heroides* XII, nemlig vv. 163-166:

Serpentis igitur potui taurosque furentes,
unum non potui perdomuisse virum;
quaque feros pepuli doctis medicatibus ignes,
non valeo flammis effugere ipsa meas.

(‘Slanger og rasende tyre - ja dem ku’ jeg sagtens få has på;
men mod en eneste mand ku’ jeg jo slet ingen ting.
Jeg, som fik ild og flammer fordrevet med udsøgte urter.
magter nu ikke selv flugten fra ilden i mig.’)

Medea kan med sin trolddom klare alt og alle problemer, blot ikke sine egne følelser af en særlig art.

Ovid *Heroides* XII: Medea Iasoni:

At tibi Colchorum, memini, regina vacavi, ars mea cum peteres ut tibi ferret opem.	
Tunc, quae dispensant mortalia fila, sorores debuerant fusos evoluisse meos.	
Tum potui Medea mori bene: quidquid ab illo produxi vitae tempore, poena fuit.	5
Ei mihi! cur umquam juvenalibus acta lacertis Phrixeam petiit Pelias arbor ovem?	
Cur umquam Colchi Magnetida vidimus Argon, turbaque Phasiacam Graia bibistis aquam?	10
Cur mihi plus aequo flavi placuere capilli et decor et linguae gratia ficta tuae?	
Aut, semel in nostras quoniam nova puppis harenas venerat audacis attuleratque viros, isset anhelatos non praemedicatus in ignes immemor Aesonides oraque adusta boum;	15
semina sevisset, totidemque et semina et hostes, ut caderet cultu cultor ab ipse suo.	
Quantum perfidiae tecum, scelerate, perisset, dempta forent capiti quam mala multa meo!	20
Est aliqua ingrato meritum exprobrare voluptas: hac fruar, hac de te gaudia sola feram.	
Jussus inexpertam Colchos advertere puppim intrasti patriae regna beata meae.	
Hoc illic Medea fui, nova nupta quod hic est; quam pater est illi, tam mihi dives erat.	25
Hic Ephyren bimarem, Scythia tenus ille nivosa omne tenet, Ponti qua plaga laeva jacet.	
Accipit hospitio juvenes Aeeta pelasgos, et premitis pictos, corpora Graia, toros.	30
Tunc ego te vidi, tunc coepi scire, quid esses; illa fuit mentis prima ruina meae.	
Et vidi et perii! Nec notis ignibus arsi, ardet ut ad magnos pinea taeda deos.	
Et formosus eras, et me mea fata trahebant; abstulerant oculi lumina nostra tui.	35
Perfide, sensisti: quis enim bene celat amorem? Eminet indicio prodita flamma suo.	
Dicitur interea tibi lex, ut dura ferorum insolito premeres vomere colla boum.	40
Martis erant tauri plus quam per cornua saevi, quorum terribilis spiritus ignis erat; aere pedes solidi praetentaque naribus aera, nigra per adflatus haec quoque facta suos.	
Semina praeterea populos genitura juberis spargere devota lata per arva manu,	45

Ovid *Heroides* XII: Medea til Jason:

Men jeg havde da tid nok til dig som prinsesse af Kolchis,
 dengang du bad mig om hjælp - den, jeg ku' gi' med min kunst!
 Da sku' de skæbnesøstre, som spinder vor tråd her i livet,
 netop ha' brugt en ten til at få afvundet min.
 Så kunne jeg, Medea bekvemt være død; lige siden 5
 har det, som livet har bragt, været en eneste straf.
 Ak! Men hvorfor sku' også engang et ungdommeligt mandskab
 sejle på pelisk træ ud efter Phrixoses skin?
 Hvorfor sku' vi fra Kolchis ha' set det magnesiske Argo,
 mens jeres græske flok drak af det phasiske vand? 10
 Hvorfor blev jeg - helst tosset! - forgabt i din lysblonde hårpragt,
 skønhed og al din snak, fyldt med kun smiger og løgn?
 Ellers ville han nok, den Aisonide, da skibet
 uventet kom til vor strand fyldt med de selvsikre mænd,
 være draget afsted uden tanke og helt uden salve 15
 hen til den brølende ild, oksernes næser skød ud;
 han ville også ha' lagt de korn, som snart blev til fjender,
 så at den sående selv kun blev til rov for sin sæd.
 Hvor stor en troløshed var da forsvundet med dig, din forbyrder!
 Hvor meget ondt i mit liv havde da holdt sig fra mig! 20
 Men det har dog sin glæde at nævne min indsats for dig, sjuft -
 den skal jeg nyde, kun dér høster jeg glæde af dig.
 Du var jo sendt afsted på et uprøvet skib efter ordre
 helt til Kolchis, mit land, hvor der var lykke og guld.
 Dér var jeg, Medea alt det, som den nygifte hér er: 25
 hendes far er nok rig - min var da lige så rig;
 hendes har magt i Korinth ved to have og min over hele
 egnen ved havet mod vest helt op til Skythiens sne.
 I, det pelasgiske kuld bliver modtaget godt af Aietes;
 og hvor hver græker får hvil, er selve lejet en pryd. 30
 Jeg fik så øje på dig og lærte dig rigtigt at kende -
 det blev min sjæls ruin; det var jo årsag til alt.
 Jeg både kom og tabte! Jeg brændte med ukendte flammer,
 ligesom faklerne gør, når man vil fejre en gud.
 Du var så pæn, og skæbnen begyndte at trække mig med sig; 35
 øjnene greb mig, så jeg ikke ku' se noget selv.
 Troløse, ja du ku' se det, for hvem kan vel skjule begæret?
 Flammerne slår jo ud, så det kun røber sig selv.
 Du får imens besked på at få de uvante, vilde
 oksers hårde hals klemt og så spændt for en plov. 40
 Tyrene tilhørte Mars, så ikke kun horn gav dem vildskab.
 Og når de åndede ud, kom der en frygtelig ild.
 Kobber var klovenes støtte, og kobber var spændt foran næsen;
 og den ånde, de gav, gjorde, at dette blev sort.
 Du skal med usalig hånd desuden sprede al sæden 45
 vidt over markerne ud; den vil så avle et folk,

qui peterent natis secum tua corpora telis: illa est agricolae messis iniqua suo.	
Lumina custodis succumbere nescia somno ultimus est aliqua decipere arte labor.	50
Dixerat Aeetes: maesti consurgite omnes, mensaque purpureos deserit alta toros.	
Quam tibi nunc longe regnum dotale Creusae et socer et magni nata Creontis erat?	
Tristis abit; oculis abeuntem prosequor udis, et dixit tenui murmure lingua: 'vale!'	55
Ut positum tetigi thalamo male saucia lectum, acta est per lacrimas nox mihi, quanta fuit.	
Ante oculos taurique meos segetesque nefandae, ante meos oculos pervigil anguis erat.	60
Hinc amor, hinc timor est; ipsum timor auget amorem. Mane erat, et thalamo cara recepta soror	
disiectamque comas adversaque in ora jacentem invenit, et lacrimis omnia plena meis.	
Orat opem Minyis, alter petit, alter habebit; Aesonio juveni, quod rogat illa, damus.	65
Est nemus et piceis et frondibus ilicis atrum; vix illuc radiis solis adire licet;	
sunt in eo - fuerant certe - delubra Dianae; aurea barbarica stat dea facta manu.	70
Noscis? An exciderunt mecum loca? Venimus illuc; orsus es infido sic prior ore loqui:	
'Jus tibi et arbitrium nostrae fortuna salutis tradidit, inque tua est vitaeque morsque manu.	
Perdere posse sat est, siquem juvet ipsa potestas: sed tibi servatus gloria maior ero.	75
Per mala nostra precor, quorum potes esse levamen, per genus et numen cuncta videntis avi,	
per triplicis vultus arcanaque sacra Dianae, et si forte aliquos gens habet ista deos:	80
o virgo, miserere mei, miserere meorum; effice me meritis tempus in omne tuum!	
Quodsi forte virum non dedignare Pelasgum - sed mihi tam faciles unde meosque deos? -	
spiritus ante meus tenuis vanescet in auras, quam thalamo nisi tu nupta sit ulla meo!	85
Conscia sit Juno sacris praefecta maritis et dea, marmorea cuius in aede sumus!'	
Haec animum - et quota pars haec sunt? - movere puellae simplicis, et dextrae dextera juncta meae.	90
Vidi etiam lacrimas - an pars est fraudis in illis? - Sic cito sum verbis capta puella tuis.	
Jungis et aeripedes inadusto corpore tauros et solidam jusso comere findis humum.	

som skal angribe dig og dit mandskab med medfødte våben.

Det er en unådig høst; den gi'r kun landmanden kval.

Så kommer sidste prøve: for uden at vogteren ved det,
skal den dysses i søvn, ved at du bruger et trick.

50

Det var Aietes' ordre. I rejser jer alle sørgmodigt;
purpurhyndernes bord, højt som det er, tages væk.

Var ikke riget, der fulgte med Kreusa, og mægtige Kreon,
som hun er datter af, dengang ret langt fra dit sind?

Når du bedrøvet går væk, er jeg med dig med øjne, der græder,
og med en stille lyd hvisker min tunge: "Farvel!"

55

Da jeg helt knust gik til ro i den seng, der stod i mit kammer,
blev hele natten til gråd, lige så lang som den var.

For mit blik ku' jeg se både tyre og gruen i høsten;
for mit blik ku' jeg se slangen bestandig på vagt.

60

Jeg føler både begær og en frygt, der kun øger begæret.

Da det blev morgen igen, så blev min søster budt ind;
og hun finder mig ligge med hår, der er pjusket, mit ansigt
presset mod puden og alt vædet af tårer fra mig.

Hun vil ha' hjælp til minyer, men ønsket vil gå til en anden;
hjælpen til Aisons søn - den vil jo komme fra mig.

65

Dér, hvor en lund er dunkel af pinjer og egetræsløvet,
og hvor solens lys næppe får lov at nå ind,

derinde er - eller var - der et tempel bestemt for Diana,
hvor gudinden så står, skabt af barbarerne selv.

70

Husk du *det*, eller svandt det som mindet om mig? Men vi kom der;
du talte først til mig; hér er de troløse ord:

"Skæbnen har givet dig lov og ret over mig og min redning;
ja, i din hånd ligger nu magt over liv eller død.

Alle kan sagtens knuse, hvis lysten og magten er til det;
men hvis du redder mig, får du dog langt større ry.

75

Så jeg be'r dig ved hele vor modgang - og den kan du lindre -
og ved din bedstefars slægt, udsyn og hele hans magt,

samt ved Diana med ansigt i tre og med hellige riter
og ved de guder, din slægt nu engang har, som de er:

80

åh kære jomfru, hav medynk med mig og hav medynk med mine!
Giv mig din hjælp, så vil jeg evigt og altid bli' din!

Hvis du nu ikke forsmår en pelagisk mand som din bejler -
men hvordan kan jeg tro, guderne holder med mig? -

så vil min livskraft forsvinde helt op i de fineste luftlag,
før end en anden end dig kommer og bliver min brud.

85

Juno, ægteskabets beskytter skal være mit vidne
og gudinden for os hér i sit marmortalads!"

Det var de ord - så lidt de var værd - som rørte en piges
ærlige sjæl, mens din hånd greb og holdt godt fast i min;

90

ja, jeg ku' se dine tårer - hvis *de* ikke også var falske.

Så jeg pige blev straks fanget af dig med de ord.

Uden at brændes forbinder du tyre, hvis kløve er bronze,
og med en plov - på mit bud - kløver du muld, der er fast.

Arva venenatis pro semine dentibus imple: nascitur et gladios scutaque miles habet.	95
Ipsa ego, quae dederam medicamina, pallida sedi, cum vidi subitos arma tenere viros, donec terrigenae, facinus mirabile, fratres inter se strictas conseruere manus.	100
Insoper ecce draco squamis crepitantibus horrens sibilat et torto pectore verrit humum.	
Dotis opes ubi erant? Ubi erat tibi regia conjunx, quique maris gemini distinet Isthmos aquas?	105
Illa ego, quae tibi sum nunc denique barbara facta, nunc tibi sum pauper, nunc tibi visa nocens, flammea subdixi medicato lumina somno et tibi, quae raperes, vellera tuta dedi.	
Proditus est genitor, regnum patriamque reliqui: munus, in exilio quod licet esse, tuli.	110
Virginitas facta est peregrini praeda latronis, optima cum cara matre relicta soror.	
At non te fugiens sine me, germane, reliqui: deficit hoc uno littera nostra loco; quod facere ausa mea est, non audet scribere dextra.	115
Sic ego, sed tecum dilaceranda fui.	
Nec tamen extimui - quid enim post illa timerem? - Credere me pelago, femina, jamque nocens.	
Numen ubi est? Ubi di? Meritas subeamus in alto, tu fraudis poenas, credulitatis ego!	120
Compressos utinam Symplegades elisissent, nostraque adhaerent ossibus ossa tuis, aut nos Scylla rapax canibus mersisset edendos - debuit ingratum Scylla nocere viris -	
quaeque vomit totidem fluctus totidemque resorbet, nos quoque Trinacriae supposuisset aquae!	125
Sospes ad Haemonias victorque reverteris urbes; ponitur ad patrios aurea lana deos.	
Quid referam Peliae natas pietate nocentes, caesaque virginea membra paterna manu?	130
Ut culpent alii, tibi me laudare necesse est, pro quo sum totiens esse coacta nocens.	
Ausus es - o, justo desunt sua verba dolori! - ausus es 'Aesonia' dicere 'cede domo!'	
Jussa domo cessi natis comitata duobus et, qui me sequitur semper, amore tui.	135
Ut subito nostras Hymen cantatus ad aures venit, et accenso lampades igne micant, tibiaque effundit socialia carmina vobis, at mihi funerea flebiliora tuba,	140
pertimui, nec adhuc tantum scelus esse putabam: sed tamen in toto pectore frigus erat.	

- Sæden, du dernæst får sået på marken, er giftige tænder;
de bli'r til folk i en hær, alle med skjolde og sværd. 95
- Tryllemidlet var mit, men selv blev jeg bleg og forfærdet,
da jeg ku' se de mænd komme med våben i hånd,
indtil de jordfødte brødre, de var - åh hvilket mirakel! -
flettede våben i kamp, hvor det var mand imod mand. 100
- Så kommer dragen, en rædsel, der våger og rasler med skællet,
hvisler og stryger på jord, alt mens den vrider sit bryst.
Hvor var din medgift da henne, og hvor var din kære prinsesse,
eller Isthmos, der flår vandet omkring sig i to?
- Nej, det var mig, som nu er en ren barbar - som du mener - 105
nu kun et sølle skravl, nu kun til skade for dig,
mig, der med sovemidlet fik lukket de flammende øjne,
mens det var dig, som trygt snuppede skindet, jeg gav.
Far blev forrådt, og jeg lod mit land og rige i stikken;
og belønningen var ... ret til at bo i eksil! 110
- At jeg var jomfru blev kun til et rov for en fremmedlandsk røver;
søster blev bare forladt ligesom kæreste mor.
Men det var ikke dig, lille bror, som jeg flygtede væk fra ...
lige på dette sted mister min skrift al sin kraft;
hvad min hånd kunne magte engang, kan den slet ikke skrive. 115
- Var jeg blot revet itu dengang, men sammen med dig!
Men jeg blev slet ikke bange - for hvad sku' jeg frygte derefter,
kvinde, men nu også skurk? - for at forsvinde til havs.
Hvor er så gudernes magt? Lad os bare gå under i dybet:
du som straf for dit svig, jeg for min godtroenhed! 120
- Gid Symplegaderne blot havde holdt og mast os i stykker,
så mit skelet nu lå sammen med dit i en stak!
Eller Skylla helt glubsk havde slugt os som føde for hunde!
Hun burde knuse det skib fyldt kun med folk uden tak.
- Og så hende, der tit både sluger og udspytter bølger 125
- havde hun blot drevet os ned i Trinakriens hav!
Men du kommer da uskadt og sejrende hjem til Hæmonien;
og det gyldne skind indvies i fædrene hus.
Hvad så med Pelias' døtre, hvis udåd jo udsprang af troskab
- jomfruers hænder, der skar lemmerne af deres far? 130
- Lad blot andre fordømme, men du kan kun rose min handling;
du var jo den, jeg som skurk ofte, men nødtvungent hjalp.
Men du har vovet - hvor ord dog ikke kan dække min smerte! -
vovet at sige: "Forsvind! Røm mit aisoniske hjem!"
- Så jeg forsvandt som befalet og sammen med begge vor sønner 135
samt det, jeg altid har med: evigt forelsket i dig.
Da der så pludselig lød en bryllupssang i mit øre
- faklerne lyste klart, efter at ilden var tændt -
og en fløjte bruste - for jer en hymne ved bryllup,
men for mig kun et hyl, værre end ligfærdens horn - 140
- da blev jeg bange - jeg kendte jo ikke endnu sådan udåd -
men alligevel frøs hele mit hjerte til is.

Turba ruunt et 'Hymen' clamant 'Hymenaeae' frequenter; quo proprior vox haec, hoc mihi peius erat.	
Diversi flebant servi lacrimasque tegebant; quis vellet tanti nuntius esse mali?	145
Me quoque, quidquid erat, potius nescire juvabat; sed tamquam scirem, mens mea tristis erat, cum minor e pueris lassus studioque videndi constitit ad geminae limina prima foris.	150
'Hinc' mihi 'mater, abi! pompam pater' inquit 'Iason ducit et adjunctos aureus urguet equos.'	
Protinus abscissa planxi mea pectora veste, tuta nec a digitis ora fuere meis.	
Ire animus mediae suadebat in agmina turbae sertaque compositis demere rapta comis.	155
Vix me continui, quin sic laniata capillos clamarem 'Meus est' iniceremque manus.	
Laese pater, gaude! Colchi, gaudete, relict! Inferias, umbrae fratris, habete, mei!	160
Deseror amissis regno patriaque domoque conjuges, qui nobis omnia solus erat.	
Serpentis igitur potui taurosque furentes, unum non potui perdomuisse virum; quaque feros pepuli doctis medicatibus ignes, non valeo flammas effugere ipsa meas.	165
Ipsi me cantus herbaeque artesque relinquunt; nil dea, nil Hecates sacra potentis agunt.	
Non mihi grata dies; noctes vigilantur amarae, et tener a misero pectore somnus abit.	170
Quae me non possum, potui sopire draconem: utilior cuivis quam mihi cura mea est.	
Quos ego servavi, paelex amplectitur artus et nostri fructus illa laboris habet.	
Forsitan et, stultae dum te jactare maritae quaeris et injustis auribus apta loqui, in faciem moresque meos nova crimina fingas: rideat et vitiis laeta sit illa meis.	175
Rideat et Tyrio jaceat sublimis in ostro: flebit et ardore vincet adusta meos!	180
Dum ferrum flammaeque aderunt sucusque veneni, hostis Medaeae nullus inultus erit!	
Quodsi forte preces praecordia ferrea tangunt, nunc animis audi verba minora meis!	
Tam tibi sum supplex, quam tu mihi saepe fuisti, nec moror ante tuos procubuisse pedes.	185
Si tibi sum vilis, communis respice natos: saeviet in partus dira noverca meos.	
Et nimium similes tibi sunt, et imagine tangor,	

- Optoget kommer og råber i flok på guden for bryllup;
når de kom tættere på, lød det kun værre for mig.
Slaverne gik derfra og græd eller dækkede tårer;
hvem skulle også først melde om sådan en kval? 145
Hvad det nu var - ja, *det* var jeg også helst fri for at vide;
men som om alt stod klart, var jeg helt nedtrykt i sind,
da min yngste søn blev træt og af lyst til at se det
standsede op på et trin foran den dobbelte dør. 150
Han fortalte mig: "Mor, kom og se! Det er Jason, vor farmand
guldklædt i optog, som han leder med heste i spand."
Straks smed jeg dragten væk og slog mig hidsigt på brystet,
og mine fingre løb voldsomt i ansigtet rundt.
Viljen drev mig så ind i midten af flokken og larmen 155
og til at hive hver krans ud af mit pænt satte hår.
Jeg havde svært ved ikke at flå mig hårdt i frisuren
og gribe fat i dig, alt mens jeg skreg: "Han er min!"
Fryd jer nu - far, som jeg ramte, og alle fra Kolchis, jeg løb fra!
Og I skygger af bror, tag imod ofre fra mig! 160
Ene og forladt har jeg mistet mit land og mit rige,
hjemmet og nu den mand, som var mit ét og mit alt.
Slinger og rasende tyre - ja dem ku' jeg sagtens få has på;
men mod en eneste mand ku' jeg jo slet ingen ting.
Jeg, som fik ild og flammer fordrevet med udsøgte urter, 165
magter nu ikke selv flugten fra ilden i mig.
Jeg bli'r endog ladt i stikken af sange og urter og kunstgreb;
ofre til Hékate selv mangler den ringeste kraft.
Dagene går uden glæde, hver nat er jeg vågen og bitter,
og mit plagede sind savner den dejlige søvn. 170
Jeg kan nok få en drage, men ikke mig selv til at sove;
alle andre end mig får noget ud af min hjælp.
Nu er det hende frillen, der favner de lemmer, jeg frelst -
hende, som høster og får frugten af alt mit besvær.
Så når du nu måske vil dupere din fjollede hustru, 175
og du vil ytre de ord, som hun slet ikke er værd,
kan du vel finde på nyt, der er rettet mod mig og min adfærd;
lad hende bare le, når hun gør grin med min "skyld!"
Lad hende le og ligge helt stolt på den tyriske purpur!
Så vil hun brænde med gråd - dén ild bli'r større end min! 180
Ja, så længe som sværd og ild samt giftsaft er med mig,
da vil Medeas rival aldrig gå fri af min straf!
Men hvis min bøn nu ellers kan røre dit jernhårde hjerte,
hør så på mig, skønt mit ord ikke er rasende nok!
Jeg er så ydmyg mod dig, som du var mod mig og det ofte, 185
og uden tøven vil jeg kaste mig ned for din fod.
Hvis jeg nu selv er for ringe til dig, så sé vore unger:
nu vil en stedmoder grumt rase mod dem, jeg har født.
Ja, de ligner dig kun alt for godt! - og det rører mit hjerte;

et quotiens video, lumina nostra madent.	190
Per superos oro, per avitae lumina flammae, per meritum et natos, pignora nostra, duos, redde torum, pro quo tot res insana reliqui; adde fidem dictis auxiliumque refer!	
Non ego te imploro contra taurosque virosque, utque tua serpens victa quiescat ope;	195
te peto, quem merui, quem nobis ipse dedisti, cum quo sum pariter facta parente parens.	
Dos ubi sit, quaeris? campo numeravimus illo, qui tibi laturo vellus arandus erat;	200
aureus ille aries villo spectabilis alto dos mea, quam, dicam si tibi 'redde', neges.	
Dos mea tu sospes, dos est mea Graia juvenus. I nunc, Sisyphias, improbe, confer opes!	
Quod vivis, quod habes nuptam socerumque potentis, hoc ipsum, ingratus quod potes esse, meum est.	205
Quos equidem actutum - sed quid praedicere poenam attinet? Ingentis parturit ira minas.	
Quo feret ira, sequar! facti fortasse pigebit: et piget infido consuluisse viro.	210
Viderit ista deus, qui nunc mea pectora versat! Nescio quid certe mens mea maius agit.	

- hver gang jeg ser på dem, bli'r jeg helt våd i mit blik. 190
Ved alle guder, ved lyset, der stråler fra bedstefars flamme,
ved alt, jeg gjorde for dig, og begge drenge, vort pant:
giv mig den seng igen, der stod mig så dyrt i mit vanvid!
Vær nu tro mod dit ord! Kom og gi' hjælpen igen!
Det er jo ikke mod tyre og mænd, jeg beder dig kæmpe, 195
eller at du med succes dysser en drage i søvn.
Dig vil jeg ha', som jeg fik som fortjent, då du selv var din giver -
dig, der dengang blev far, ligesom jeg jo blev mor.
Men hvad så med min medgift? Ja, den blev jo talt af på marken,
som du sku' pløje dengang, du ville have dit skind; 200
og den gyldne vædder, så klar med sin kraftige manke -
den var min medgift, men du giver den næppe igen;
at du blev frelst var min medgift, og Grækenlands ungdom min medgift.
Gå nu og vej den, din skurk, op med dit Sisyfos-gods!
At du lever og har en kone med far og hans styrke, 205
selv det at glemme din tak - alt kan du takke mig for.
I vil nu straks - men hvorfor dog nævne din straf her på forhånd?
Vreden afføder snart voldsomme trusler fra mig;
og hvor den går, vil jeg følge. Måske vil jeg angre min handling;
men jeg angrer jo nu støtten til svingefuld mand. 210
Må den gud, som nu plager mit hjerte, se til det og hjælpe!
Hér i mit sind er der nok sat noget større i gang!

Bibliografi:

P. Ovidi Nasonis, *Heroides* (Hildesheim 1967) (genoptryk af A. Palmers udgave og kommentar fra 1898).

Ovid. *Heroides and Amores* (Cambridge, Mass. 1963) (Loeb-udgaven ved G. Showerman, med engelsk prosa-parallel-oversættelse).

O.S. Due, *Changing Forms* (Kbh. 1974), ss.15-42.

M. v. Albrecht, *Ovidian Scholarship; Some Trends and Perspectives*; i: K. Galinsky (ed.), *The Interpretation of Roman Poetry: Empiricism or Hermeneutics?* (Frankfurt a. M.. 1992), ss.176-190,
samt E. Fanthams svar, *ibid.*, ss.191-199.

Simon Laursen, *Ovid: Hypsipyles brev til Jason* (Agora 1998-1, ss.15-20).

Giuseppe Torresin, *Ovids Phaedra (Ep. Her. 4) in der mythologischen Tradition - der Brief einer persona delirans* (Classica et Mediaevalia 1998, ss.163-235).

Om Holger Friis Johansen, Carsten Høeg og skematismen - og nogle autobiografiske erindringer

af Giuseppe Torresin

Det var meget fint at Ole Thomsen (C&M XLVIII s.7-23 i det følgende OT) fandt Carsten Høegs håndskrevne bemærkninger i marginen af hans eksemplar af Holger Friis Johansens disputats "General reflection in tragic rhesis". De tilføjer en forklaring på den ændring af tilgangen til tragedien og generelt til klassiske tekster som Ole Thomsen og jeg er enige om at man tydeligt kan mærke allerede i disputatsens konklusioner og dens systematiske omfang, som formindskedes i forhold til den oprindelige plan, og i Holgers filologiske aktivitet efter disputatsen. (sml. Mindeskrift HOLGER s. 7 i det følgende GT; OT s. 22)

Allerede under disputatsarbejdet var der altså i Holger selv opstået en vis skepsis vedrørende muligheden for at opnå de resultater som den oprindelige bredtskuende synsvinkel i disputatsen lovede, derpå blev denne skepsis bekræftet af modtagelsen af disputatsens resultater bl.a. fra Høegs side. (OT s.21) Og så blev Holgers holdning en rent empirisk-historistisk tilgang til teksterne, uden søgen efter generalisationer og uden videre metodiske overvejelser. Denne tilgang svarede for resten til det klima der var fremherskende inden for de klassiske studier i hele Europa umiddelbart efter krigen, epoken med de mange kommentarer og mange bøger om ét forfatterskab. Men Holger bevarede denne holdning også i den efterfølgende periode, efter 1970, da litteraturteorier og sociopolitiske synsvinkler fremkaldte heftige diskussioner og programmatisk stillingtagen fra kollegaerne og studenternes side også i Danmark og også på Institutet i Aarhus. (GT s.3-5).

Denne empiriske tilgang til teksterne er også fremhævet af Johnny Christensen i nekrologen i Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs "Oversigt over Selskabets Virksomhed 1997-98" s.195 ff. Her understreges det at produktionen også tidsmæssigt er "ejendommelig egal"; der bemærkes at Aristoteles' Poetik ikke er inddraget i disputatsen, der dog handler om det som Aristoteles kalder *dianoia*, altså allerede en undgåelse af en konfrontation med et teoretisk standpunkt. Også Theognis-artiklerne kaldes for typiske, men Johnny Christensen noterer dog at der i artiklerne er et "spil mellem en analyse af detaljer såvidt muligt uden at

forudsætte helhedsløsninger, og den endelige, til dels kun antydende ganske radikale rekonstruktion". Det var disse konklusioner opnået gennem argumenterede hypoteser som fik mig til at mene at disse tre artikler viser hos Holger en overvindelse af den filologiske skepticisme der af frygt for hypoteser kan stille sig tilfreds med ubesvarede spørgsmål.

I note 2 af den nævnte nekrolog taler Ole Thomsen om forskellen mellem sin og min fremstilling af forholdet mellem Carsten Høeg og Holger Friis Johansen og henviser også til mit personlige kendskab til Høeg. De nedenstående noter, med nogle autobiografiske træk, forsøger at vise at Ole Thomsen og jeg faktisk er meget mere enige end det ser ud til, når der gæes dybere og tættere på personer og de faglige og kulturelle situationer i tiden efter anden verdenskrig.

I min nekrolog kom jeg ikke ind på Holgers temperament. Med finesse belyser derimod Ole Thomsen dette aspekt af hans personlighed også i forhold til læreren Carsten Høeg. Man kan ikke være i tvivl om temperamentsmodsatningen mellem læreren og eleven, som Ole Thomsen med rette fremhæver, og om den kontrollerede varme som kommer til udtryk i Holgers nekrolog (C&M 22 (1961)s. 223 ff.) med vurderingen af den så forskellige, ja måske modsatte lærer¹. Men Carsten Høeg var enestående: en dag kom han i bil uanmeldt til Pisa. Med Inge, hans elev og min første kone, kørte han samme formiddag til Volterra hvor jeg undervidste. Da jeg kom ud ad skolen klokken halvt to som den sidste, var der på den soloversvømmede plads uden for skolen en flok gymnasieelever som lo og skreg og diskuterede. Jeg opdagede dog hurtigt at midt i flokken var Carsten Høeg, der allerede havde lært dem at kende, efterhånden som de kom ud af skolebygningen, og så spurgte dem ud om og talte om etruskerne og det klassiske gymnasiums fag. Om eftermiddagen efter spisetid gik Carsten Høeg med store skridt rundt op og ned i Volterra, ledsaget af en kortge af gymnasiets elever og efterhånden flere og flere personer som talte med ham. Som jeg har sagt andre gange: det kan kun ske i den vidunderlig by som Volterra er, men det kan også kun ske for en Carsten Høeg. Og man kunne fortælle mange andre episoder af den slags som viser Carstens Høegs karakter og opfattelse af

¹ Om sit eget temperament taler Holger Friis Johansen med beskedenhed i disputatsen, hvor han påstår "at han mangler de naturgivne evner og anlæg som en til syntese tilbøjelig mentalitet besidder." (s. 11). Måske er sammenligningens underforståede terminus blandt andre C. Høeg.

lærer-elev-forholdet. Vi der har kendt Holger kan ikke være i tvivl om at noget i den stil ikke kunne ske for ham (men hvor mange kunne helt naturligt udstråle sådan en charme som Carsten Høeg?); vi elskede faktisk også og smilede over en vis barnlig klodsethed fra hans side i den slags ting. Men min pointe nu, hvis jeg skal komme ind på at tale om temperamenter, er at lærerens forbillede så at sige reflekteredes i Holger, således at han trods temperamentet midt i studenternes varme venskab og sine personlige oplevelser efterhånden blev mindre og mindre bange for at vise det skjulte hjertemenneske som han mente en lærer skulle være for sine elever. Jeg har for nogle år siden forgæves forsøgt at tilskynde Ib Larsen til at nedskrive de mange morsomme historier, man fortalte blandt klassiske filologiske studenter i årene efter 2. verdenskrig. Ib Larsen der døde i 1998, var ikke kun dygtig til at karikere stemmer og gestus af professorer og andre kendte filologer og arkæologer fra den tid, men ramte også præcist ritualer og sproglige vendinger som var typiske for det akademiske miljø i den tids København. Fra den verden, hvor Carsten Høeg var en klar undtagelse, kom Holger, og han bevarede endog nogle gestus og vendinger som kun eksisterede i disse akademiske kredse. Hvis Ib Larsen havde nedskrevet denne mundtlige tradition, ville man i dag mere klart have kunnet se hvilken enorm ændring i den personlige opførelse, især, men ikke kun, på skolerne og univervisiteterne, ungdomsoprøret har medført. Man ville også mere klart have kunnet se hvordan personligt temperament på den ene side og kollektiv skik og brug med de dertil knyttede ideologier på den anden sammenflettes og gnides mod hinanden, og aldrig kan få lov til at eksistere hver for sig. Dette er begrænsningen, synes jeg, i Carsten Høegs portræt af Madvig i hæftet fra 1954, hvor han sympatisk nok forsøger at finde lidenskabelige træk også bag facaden af den stive og selvkontrollerede Madvig, til trods for Madvigs klart formulerede selvopfattelse og fremstilling af det ideelle mål som han har sat sig. Men derimod undlader han at se Madvigs temperament og opfattelser og deres indbyrdes spil på baggrund af den tid og det miljø hvor han voksede op, og af de strømninger i den tid hvor den ældre mand faktisk lidt fremmedgjort havde sit virke og alligevel fandt anerkendelse².

² Dette er det generelle europæiske problem om oplysningstidens arv i den efterfølgende periode (den hvor Madvig levede) og derfor om den særlige karakter af den romantiske reaktion på baggrund af disse forskellige grader af eftervirkningerne i de forskellige nationale kulturer. Mere dybtgående om Madvig, men efter min mening historisk ikke helt korrekt, er det som

Med denne sidste bemærkning er vi kommet ind på et andet spørgsmål, nemlig hvor meget temperamentet betyder for en filologs faglige aktivitet. At det i sig selv betyder meget, er utvivlsomt, men ideologiske holdninger, hvad enten de er helt bevidste eller ubevidste, lever et lykkeligt eller stormfuldt ulykkeligt ægteskab med temperamentet og med de herskende sociale konventioner. Madvigs "redelighed" og polemik mod at betragte de antikke litteraturer og kulturer som forbilledlige og klassiske modeller var en polemik mod en gammel klassicistisk opfattelse, som han generaliserede i samklang med en historiesopfattelse som anså enhver historisk periode som nødvendig i den menneskelige udfoldelse (bl.a. Hegel). Temperamentet, nordiske traditioner (sml. OT s.10 "Northern European") og social status³ gav denne opfattelse en "positivistisk" farve, både hvor Madvig udtrykte sig med metodiske generelle betragtninger og endnu mere hvor han kastede sig over løsningen af afgrænsede problemer.

Denne så at sige neutrale opfattelse af de antikke kulturer i forhold til moderne tider, til trods for at den ikke i sig selv erklærer enkelte aspekter og tekster af disse kulturer som totalt fremmede og irrelevante⁴, kunne Carsten Høeg naturligvis ikke acceptere, og han advarede danske filologer efter krigen mod at acceptere den af

Høeg sagde i sin åbningstale på Klassikernes Kongres i 1954: (Acta Congressus Madvigiani I s.36 ff.). Høeg var ikke, ud over nogle generelle træk, interesseret i den klassiske filologs historie inden for den europæiske idéhistorie, førend han i Pisa læste Timpanaros bog (1955) om Leopardis filologi, (som naturligvis handler også om Mai, der opdagede palimpsesten med De republica). Han blev begejstret over de perspektiver som dette forskningsområde åbnede op for, og udtrykte denne overbevisning i sin opposition til P. Krarups disputats om Ciceros De Republica i sept. 1956.

³ Madvig har opfattet sig som "demokratisk" fordi han var af beskeden social herkomst (altså demokratisk = lavfolkeligt) og har ikke haft en opfattelse af demokratiet som folkets suverænitet. Sml. Madvig Livserindringer s. 233 mod parlamentarismen).

⁴ Neutral efter Høeg fordi den vil være neutral og afmålt, ikke fordi Høeg mente at oldtiden skulle have en privilegeret opmærksomhed (som han dog forsvarede hvad skolen angår). Høeg var overbevist om den antikke verdens kontinuitet i den moderne, men mere interesseret i den uafbrudte videreudvikling (Nutidens Grækenland og Antikken SSOF 1936) end i den aktive receptionsvej, hvor renæssancen med dens blanding af efterligning, udvalg og kritik er hovedbegivenheden. Dette var dikteret af hans interesser for den ortodokse kirke, for byzantinsk kultur og hans kærlighed til det moderne Grækenland.

ren antitysk, antihegeliansk, og antiteoretisk holdning⁵, men allerede Heiberg og Drachmann havde ikke accepteret den, skønt deres afstandtagen ikke var blevet formuleret på samme måde som Høegs. Ikke tilfældigt kunne Wilamowitz finde sig hjemme i Danmark sammen med dem. Var Holger enig i denne Madvigs opfattelse? Divergensen mellem min og Ole Thomsens vurdering af Carsten Høegs-Holger Friis Johansens forhold kunne her synes stor. Faktisk taler Ole Thomsen dog ikke om en eksplicit madvigianisme hos Holger, som ville være ham fremmed som alle andre -ismer, men om en implicit temperamentagtig nærhed mellem madvigianismen og Holger, og især om forskellen mellem Høegs militante afstandtagen og Holgers antisentimentale filologiske attitude. Altså ikke helt forskellig fra den karakteristik som jeg forsøgte at give af Holgers klassicisme (GT s. 2 ; OT s.19). Noget lignende kan siges om de marginalia til disputatsen som viser at Carsten Høeg fandt nogle dele af undersøgelsen skematiske og måske nærede et generelt forbehold af samme karakter angående hele disputatsen. (OT s.21). Ole Thomsen skriver nemlig om bedømmelsen af disputatsen, jeg om inspirationen til at tale om "Patterns, Forms of Thought"⁶. En inspiration som forklares ikke med det almindelige filologiske klima i den tid, men kun med det særlige miljø i København præget af Carsten Høeg, og som måske endog kan forklare hvorfor en førkrigsbog fra 1926 skrevet i meget ophøjet stil som Schadowaldts *Monolog und Selbstbesprach* kunne anføres som den vejvisende. F. Blatt skriver i nekrologen over Høeg (Tale i Videnskabernes Selskab 20 oktober 1961 s.9): "hvad Høeg skrev om en af sine egne

⁵ Der er ingen grund til at mene at denne holdning var inspireret af den tredje humanisme i Tyskland, da den var delt både af nyhumanister og af de fleste af deres kritikere. Høeg selv tænkte at de klassiske tekster hver for sig alle havde en umiddelbar relevans til debatten og den social-politiske problematik efter krigen, hvor kulturverden havde opdaget hvor farligt det var at de intellektuelle fjernede sig fra de store problemer i samfundet. (Græske politikere 1951).

⁶ Den betydning som Carsten Høeg tillagde det af ham foreslåede tema for den Madvigianske kongres i 1954: "The classical Pattern of Formation of the mind and Forms of Thought" kan især ses af hans skuffelse over det magre antal bidrag fra ikke- klassicisternes side og det pauvre niveau af diskussionen om de store problemer, en skuffelse som han gav klart udtryk for i slutningstalen (Acta Congressus Madvigiani I s.43). Sandelig er det ikke almindeligt at en præsident konkluderer med sådanne erklæringer.

professorer⁷ gjaldt i eminent grad ham selv: han besad den egenskab, der er så vigtig for en universitetslærer, nemlig evnen til at koncentrere opmærksomheden om en lille bitte ting og dog just derigennem skærpe sansen for sammenhængen og de store linjer." Her viser Blatt⁸ den samme frygt som mange historistisk inspirerede filologer nærede: nemlig på den ene side en frygt for at havne i den irrationelle opfattelse af historismen, en udelukkende interesse for det individuelle, det engangsagtige, det originale, det geniale kun konfronteret med det religiøse mysterium (for at citere Fr. Meinecke), mod enhver klassifikation og lovmæssighed og mod enhver evolutionstanke, og på den anden side en utilfredshed med den empiriske filologis manglende videre perspektiver: at måtte nøjes med fremhævelsen af "den første som opfattede dit og dat", eller blot med en placering af en forfatter i den klart afgrænsede historiske sammenhæng. Derfor priser Blatt Carsten Høeg for at stræbe efter de store linjer. (Om hvad Høeg, Blatt og andre mente, og på den anden side hvad vi i dag mener med store linjer og almindelige problemer, se nedenfor).

Ole Thomsens og mange andres vurdering af Carsten Høegs personlighed er desværre påvirket af at eleverne efter hans død ikke har samlet de levende indtryk af hans undervisning og vejledning som er så afgørende for forståelsen af hans betydning i dansk kulturliv. Der er nok af generelle udsagn⁹, men der mangler den slags detaljerede beskrivelser og de vidneudsagn som fx italienske elever har samlet om Pasquali eller Eduard Fraenkel. Der

⁷ Det var om Drachmann. Se C. Høegs nekrolog over Drachmann, Bursians Jahresbericht 233 (1940) s.49. (G.T.).

⁸ Blatt viser sin historisme især i "Latinsk Syntaks i hovedtræk" Køb. 1946, altid parat til at fremhæve "undtagelser" i en antinormativ sammenhæng. Blatt var elev af Einar Löfstedt (Syntactica 1928) hvis hovedværk, Philologischer Kommentar zur Peregrinatio Aetheriae 1. udgave 1911 (genoptrykt i WB 1966) er grundstenen i forskningen om senlatin (obligatorisk læsning for min generations klassiske filologer, anbefalelsesværdig for nuværende aspiranter til titlen af klassisk filolog), altså en helt igennem diakronisk kommentar uden en idé om sproglige strukturer.

⁹ Sml. bl. a. I. Boserup, Københavns Universitet 1479-1979 viii s.394. Ole Thomsen henviser til denne side af Høegs filologiske personlighed hvor han (note 2) tillægger mine udtalelser en større værdi, fordi jeg har erfaret Høegs undervisning og vejledning,

er også nok af skreven produktion til at Blatt kunne komme med den ovenfor citerede karakteristik, men Høegs påvirkning på dem der ikke kunne magte musiktekniske problemer, lå især på det mundtlige undervisningsplan og her udfoldedes dette spil mellem det nøjagtigt analytiske og den generelle problematik for de humanistiske studier.

Der er ikke nogen modsigelse mellem at konstatere Høegs stræben efter at finde generelle standpunkter for at overvinde filologiens atomisering og at notere hans forbehold over for de resultater som var opstået af den selvsamme stræben. Endnu bedre: spændingen var intern i ham og i de andre med den samme stræben, og betegnelsen skematisme (forresten altid ledsaget af faderlig omsorg) ramte samtidig virkeligt skematiske arbejder der manglede nuancering og følsomhed i fingerspidserne, og endnu ikke modne forsøg på en overvindelse af de af dem selv bemærkede grænser i den filologiske praxis. Det var netop ikke umiddelbart fra dem og umiddelbart efter dem at der kom en definitiv overvindelse af de snævre filologiske grænser inden for den generelle orientering blandt udøverne af de klassiske studier: Ved deres eksemplariske virke åbnede de vejen, men jeg og mange andre mærker i dag at vi år 2000 endnu ikke er nået til vejens ende.

Jeg ved ikke om en autobiografisk episode kan hjælpe til at forklare det jeg mener. I det akademiske år jeg som ung stipendiat var i Danmark (1948-49), skulle jeg udarbejde tre "tesine", opgaver til mundtlig diskussion ved Scuola Normale i Pisa. Den ene var om "Ethiske synpunkter i nogle politiske taler af Demosthenes", altså en problematik klart inspireret af Carsten Høegs "tankens struktur", patterns m.m. og i de sidste måneder også af de første timer i hans seminar om Demosthenes i efteråret 1949. Kvaliteten, omfanget og studievarigheden af mine "tesine" og Holgers disputats er naturligvis usammenlignelige, men nogle parallelle træk i hvad der skete er interessante. For også Pasquali i Pisa fandt at min tilgang var skematisk, at mine konklusioner ikke tog tilstrækkeligt hensyn til den historisk konkrete kontekst¹⁰. Således var altså disse

¹⁰ Pasquali mente at mine forskningsresultater var skematiske, ikke min problematik. Der var ikke en modsætning til Høegs "patterns". I en anden af de tre tesine påstod jeg at Nordens stilanalyse i kommentaren til Virgils 6. sang i Aeneiden (dikola og trikola) var skematisk, hvis den blev appliceret på Horats' oder!

Pasqualis holdning til balancen mellem enkeltheder og store problemstillinger lignede for resten Høegs. Pasqualis hovedværk: *Storia della tradizione e critica del testo*, 1934 er en udvidelse af en anmeldelse af P.

helhjertede historister: de fandt at historismen ikke var et tilstrækkeligt perspektiv for de humanistiske studier, og at den efter de store filologiske bedrifter af de forrige generationer løb en risiko for at blive til en slags korrekturlæsning; de stræbte efter at finde noget ud over den, og de opnåede ad helt personlige veje i nogle værker en beundringsværdig balance mellem detaljer og store linier. De opfordrede os til at gå videre, men de var ofte utilfredse med deres egne, kollegaernes og elevernes resultater. De var ikke parate til, og med rette, at ofre bare en smule af den filologiske smag for nuancer. Generalisationer var udsat for kritik for at være skematiske, hvad enten skematismen bestod i forskningens resultater eller i selve formuleringen af problemet. Således var de generationer af filologer som havde fuldført deres dannelse før den anden verdenskrig, hvad enten de, som Høeg og Pasquali¹¹, på forskellige måder forsøgte at udfolde sig uden for historismens grænser, eller de kunne finde fuld tilfredsstillelse inden for disse grænser, som fx E. Fraenkel.¹²

For alle var skematismen den store perversion; for nogle i form af utilladelige generalisationer uden opmærksomhed på det særlige i den tekstuelle og historiske sammenhæng, for andre endog som manglende filologisk analyse og inddragelse af detaljer. Som eksempler på denne holdning kan man citere afvisningen af Kurt

Maas' Textkritik i *Gnomon* 1929 417-435 og 498-521, Maas' Textkritik prises, men den dér fremstillede rene tekstkritiske metode erklæres for skematisk og utilstrækkelig, hvis den ikke integreres med overleveringshistoriske data. Altså historismen i højeste grad. Samtidig vises en antihistoristisk holdning ved at finde nye rationelle kriterier i tekstkonstitueringen af tekster overleveret i kontamineret form, hvor Maas havde skrevet at mod kontaminationen er en rationel modgift endnu ikke fremkommet. Pasquali polemiserede også med Benedetto Croce, den store idealistiske filosof, om poesens forhold til historien. I *Agora* 1994-5 s.15ff. findes Pasqualis "Arte allusiva" (oversat til dansk af S. Laursen).

¹¹ Man kan citere i flæng blandt tyske filologer: Snell, Reinhardt, Hermann Fränkel, W. Jaeger; R. Pfeiffer, P. Friedländer, men de var ikke enige indbyrdes.

¹² Fælles for alle er dog en lidenskabelig engagment. Oliver Taplin siger om E. Fraenkel at han lærte af ham at "dybtgående lærdom kan sameksistere med en dyb lidenskab for sit studieobjekt. O. Taplin, formand for Classical Association for 2000 udtaler at han vil bidrage til at at gøre de klassiske studier ikke det konventionelle kanon af emner som de var i tredserne men en kanon skabt af begejstring og engagement. (Se *Ca News* 21 Dec 1999 s.4)

Wittes og Parry's karakteristik af det homeriske formular-sprog i antiskematismens navn, eller de mange forsøg på at finde en individualiserende anvendelse af en homerisk formel på et bestemt tekststed. Disse er ekstreme tilfælde af en fordomsfuld reaktion, og netop derfor egnede til at vise den instinkttagtige karakter af denne idealistiske søgen efter den individuelle personlighed. "Skematisk" var også et af de første ord jeg hørte fra Carsten Høeg, da jeg som ung stipendiat mødte ham for første gang i 1948. Jeg fortalte at der blandt mine studieplaner under mit studieophold i Danmark var en vis information om den på den tid meget omtalte, men udenfor Danmark endnu ikke godt kendte københavnerskole i linguistik. Høeg udstødte et skrig som om jeg var udsat for den største fare, klatrede op ad en lille stige på en bogreol og hentede et særtryk som han anbefalede mig at læse og som han resumerede for mig med hyppig anvendelse af ordet skematisk i modsætning til filologisk. Det var hans diskussion af Jens Holts, *Les noms d'action en sis(-tis)* i *Acta linguistica*, vol II (1940-41. faktisk trykt i 1942) s.192 ff. Den er ikke en afvisning af den strukturelle linguistik, hvis systematiske syn på sproget kommenteres positivt, men en afvisning af den gammeldags system-ånd (*esprit de système*, netop skematismen) der karakteriserer Holts undersøgelse. Høeg blev kun beroliget da jeg omtalte hvordan jeg ville gå videre med studiet af Pindars stil, jeg ville lære dansk for at kunne læse Drachmanns *Moderne Pindarfortolkning*. Jeg afsvor også skematismen og alle dens fristelser. Høeg betragtede mig dog endnu i slutningen af mit besøg som i stor fare på grund af min nysgerrighed over for den købenavnske strukturalisme og (heldigvis for mig) som derfor behøvende særlig opmærksomhed og pleje.

Men hvis disse generationer har været således orienteret, hvad skal man sige om den generation som de har uddannet, altså den generation af filologer som også Holger Friis Johansen hørte til? hvad kan vi sige om den filologiske situation af i dag?

Vi kan begynde med at sige at de spørgsmål som mange filologer i de sidste tredive-fyrre år har stillet til de klassiske tekster, er langt mere vidtgående end de store linier, de metodiske og generelle synspunkter som Blatt omtaler apropos Høeg. Det er verden, der er blevet anderledes.¹³ Nogle værdier bliver blindt accepteret, andre,

¹³ I det 1. bind af "Vor Kulturarv" (6 bind udgivet af P. Krarup, Haakon Holmboe og K.Gierow 1961-1970) skriver Alf Ahlberg (født 1882, filosof og folkehøjskolemand) indledningsvis: "Vor kultur gennemlever et stadium af kriser og katastrofer. Dunklere eller klarere har vi alle en følelse af, at

de som de intellektuelle betragtede som de vigtigste, er blevet problematiseret, ikke af en debat, men af den upersonlige udvikling; masserne er ved at unddrage sig de intellektuelles og politikernes førerskab. Den vestlige verden og dens teknik er under skarp kritik: men det hjælper ikke; for teknologien går videre ad ukontrollable veje. Man har tabt tilliden til fremskridtet, til videnskaben, til historien. Man ser ikke en linje som fra menneskelige erobringer i datiden fører til fremtiden: fremtiden er uklar og skaber angst. I den forrige periode var der trods alt mange flere sikre holdepunkter. Det eneste navn mange moderne kan bruge for at betegne den epoke de lever i, er et "post-det forrige", og med "det forrige" hentyder de ikke til noget sejrende, men til noget som har spillet fallit. Sociale visioner og utopier er knust, men den meningsløse socioøkonomiske virkelighed kan ikke accepteres. Også synet på mennesket og på de kræfter som virker inde i mennesket er blevet mere kompliceret og der hersker skepsis vedrørende vores måde at erkende og beherske dem på. Forholdet mellem livet og litteraturen er kriseramt Samtidig ser det ud som om teknologien og amerikaniseringen er ved at kvæle først de klassiske fag og senere hele den humanistiske kultur. "Den programmerede død af de klassiske studier" er titlen på en artikel-appel af Jacqueline de Romilly og Jean Pierre Vernant.¹⁴

Når filologerne i dag stiller filologiske problemer til de klassiske tekster i sådan en verden, hvad enten de er helt bevidste eller de ikke er helt klare over de linjer der forbinder de konkrete filologiske spørgsmål til den kulturelle situation af i dag, så mærkes påvirkningen fra den samtidige åndelige atmosfære eller direkte fra den løbende debat. Så er det klart at de svar som kræves af filologien, forlanger at man er i stand til at trænge dybt ind i teksterne med de velprøvede metoder (filologien som teknik), men generelle synsvinkler af antropologisk eller anden karakter, litteraturteorier og modeller er lige så nødvendige, ikke som pynt oven på den filologiske analyse, men som redskab til at trænge ind i teksterne, til at stille spørgsmål. Jeg har indtryk af at skepticismen vedrørende den filologiske problematik som mest afspejlede den nuværende debat, var på sit højeste omkring 1960-1970, hvor også

selve dens grundvold vakler, at de grundværdier, der bærer den, er begyndt at blive stadig mere problematiske." Jeg tror ikke Ahlberg ville have draget disse konsekvenser fra århundredets to verdenskrige hvis han havde skrevet 10 år før, da verden endnu var fuld af håb.

¹⁴ Quaderni di storia 50 (luglio dicembre 1999) 5-9. Artiklen var i Le Monde 20/2 1999.

Holger Friis Johansen gav udtryk for denne skepticisme. Den gang var det almindeligt at tale om skematisme hvis man mødte mere eller mindre mislykkede forsøg på at finde et system, eller om subjektivismen hvis en forsøgte at komme på umiddelbar bølgelængde med enkelte steder i teksten. Jeg diskuterer ikke her rimeligheden af denne kritik i de enkelte tilfælde, jeg er kun interesseret i at pege på to hovedkriterier i kritikken, som viser en ideel stræben efter en syntese, eller i det mindste en mellemvej mellem de to ekstremer. Siden er denne skepticisme aftaget.

Men i forhold til tiden 1960-70 er der i dag også en mere tolerant (!) holdning til mange filologiske bøger der har en hasarderet problemstilling og et indviklet sprog, som om de vanskelige menneskelige problemer som vi føler os omringet af, og som har et ekko i disse bøger, undskyldte mangt og meget. En falsk tolerance og en farlig vej, synes jeg. Der er ingen grund til at opgive kravet om nøjagtighed og nuancer.

Ind imellem disse to perioder før og efter det såkaldte "68", har klassisk filologi oplevet strukturalismens invasion. Invasion, fordi den ikke voksede frem fra den linguistiske strukturalisme, men kom frem som en efterligning af det som "skete" i andre fag. En utroligt stor opmærksomhed på metoden eller på epistemologien som man sagde, syntes at tiltrække mange som med rette fandt filologiens praxis indskrænket inden for en snæver horisont og fremmed for de store udfordringer i nutiden. Den principielt ahistoriske strukturalisme fik mærkeligt nok ikke strukturalistiske filologer til at udvikle deres tidsbegrænsede område uden for antikken¹⁵, og kun i Frankrig, hvor de sproglige forudsætninger var til stede, blev oldtiden også inddraget i strukturalisternes normale forskningsfelt på samme niveau som andre historiske perioder.¹⁶ Det var selve muligheden for at opstille skemaer (en linje på tavlen og så modstillede begreber til højre eller venstre på linien og mange pile) som så ud til at tiltrække mange med den aura af videnskabelighed som svævede over skemaerne.

Igen blev anklagen for skematisme ofte anvendt af filologer enten for at modstille det langt rigere indhold i studieobjektet mod det pauvre billede som den strukturalistiske trykmaskine havde fået ud

¹⁵ Interessen for middelalderen, renæssancen og nygræsk er noget andet.

¹⁶ Mange klassiske filologer havde (har de den endnu?) den falske opfattelse at Vernants tilgang til antikken var strukturalistisk. Til det bidrog Vernant selv, som indtil de sidste arbejder ikke eksplicit har fremhævet forskellen mellem sin holdning og strukturalismen.

af det, eller for at angribe selve det strukturalistiske indfald.¹⁷ Men strukturalismen forlod hurtigt pladsen, efterladende en række post-bevægelser og en eklekticisme som nogle gange giver indtryk af at være mangel på virkelig interesse for metodiske spørgsmål.

Om strukturalismen eller denne poststrukturalistiske slaphed er mest medskyldige i den falske tolerance jeg beskrev ovenfor, kan jeg ikke sige. Man kan heller ikke kun give strukturalismen fortjenesten for fornyelsen af den filologiske tematik, for denne kommer også fra England, hvor strukturalismen indtil for nylig har fået en meget kold modtagelse. Men fornyelsen er utvivlsom, synes jeg. For eksempel er diskussionen om originalitet, der beskæftigede de forrige generationer så meget, så at sige forsvundet. Mange filologiske undersøgelser behandler i dag et problem, et tværgående aspekt i en litteraturperiode i stedet for en enkelt forfatter, et enkelt værk. Nogle konstanter i den menneskelige natur er ofte med i begrebsapparatet i religionshistoriske, sociologiske, mentalitetshistoriske undersøgelser. Disse er træk som viser hvor fjernt vi er fra en historistisk-atomiserende orientering.

Men vi er endnu også fjernt fra den balance, som vi gerne ville at de klassiske studier skulle opnå. I vurderingen af nutidige forskningresultater og naturligvis også som metodisk inspiration kan en skærpelse af skematisme-begrebet måske hjælpe. For i de tider jeg har beskrevet ovenfor, var det kohærent med filologiens hovedsageligt historistiske orientering at man betragtede skematisme og abstrakthed som to sider af samme fejl. Men hvis filologen stiller den slags spørgsmål til de klassiske tekster og forlanger den slags svar der ikke kun består i en historisk placering i en historisk sammenhæng, så er mere abstrakte synsvinkler uundgåelige. Det vil fx ske hvis filologen tager komparative, litteraturteoretiske, antropologiske, psykologiske synsvinkler. Problemet er så graden af abstrakthed, for en for høj grad vil gøre den filologiske undersøgelse uskarp og meningsløs, som netop var tilfældet med strukturalismen. Men altså ikke enhver form for

¹⁷ For min del havde jeg dengang, og har endnu den opfattelse, at strukturalismen i sig selv var et forsøg på at tegne et geografisk kort over det menneskelige sind uden emancipatoriske kræfter indeni og af en verden uden interne modsigelser, uden plads til virkelig kritik. (Vox Populi 1974-3 s. 15 = G. Torresin og Ole L. Smith, Bidrag til Kritikken af den Klassiske Filologi s.20).

abstrakthed er kilde til skematisme, og en filolog må ikke lade sig lamme af skræk for abstraktheden som synonym for skematisme. Et eksempel: der er mange undersøgelser om det attiske dramas forhold "til politikken". Man mente at politiske begivenheder, krige og forfatningsreformer, hørte til denne undersøgelse. Det vil sige at man med "politikken" forstod det vi i dag mener med politik, noget afgrænset i statens og samfundets øvrige liv. Her var abstraktionsniveauet for lille, fordi det undertrykte det komplekse begreb som "det politiske" er for oldtiden, omfattende alt i polis's liv uden klare afgrænsninger. Samtidig moderniserede dette niveau den antikke verden, og dét var meget velkomment i mange kredse i slutningen af forrige århundrede og i begyndelsen af det tyvende. Der er faktisk nogle endnu i dag som finder den slags aktualisering spændende. For at undgå disse fejl bruger man i dag ikke ordet "politikken" i den slags undersøgelser, men netop "det politiske".

Et andet eksempel fra receptionshistorien. Vi er interesserede i vurderingen af det attiske demokrati i senere tider. Vi er nemlig i dag klar over forskellen mellem det og andre former for republikansk forfatning i oldtiden. Men Hellenismen, romersk tid, renæssancen og oplysningstiden har næsten aldrig taget hensyn til denne forskel. Man har talt og tænkt om det antikke demokrati og lavet distinktioner inden for det mellem forskellige former for det vi i dag kalder "det politiske". Man har for eksempel talt om det attiske demokratis begejstring for det æstetiske som et svaghedstegn. Skal vi bruge vores individualiserede abstraktion, attisk demokrati, eller det andet niveau, det antikke demokrati, omfattende bl. a. også Roms republik som efter vores opfattelse ikke er demokratisk? Jeg synes at den opfattelse der var den fremherskende i lange perioder, skal diktere vores abstraktionsniveau, skønt man i løbet af undersøgelsen må bevise dets mangel på væsentlige distinktioner.

Et tredje eksempel: vi vil undersøge grækernes syn på Babylonien. Materialet og sekundærlitteraturen er enorme. Skal vi ikke skære ned og koncentrere os om noget som bedre lader sig håndtere? Men afgrænsningen og udelukkelsen kan ikke kun foretages af praktiske hensyn: problemet dikterer selv hvad der hører til, og hvad foreløbigt kan sættes i parentes. Det er umuligt at ville skære det væk, som grækerne syntes om de fremmede i almindelighed, kun fordi man vil være tæt på det valgte afgrænsede emne. Hvis vi kvantitativt afgrænser undersøgelsen, skal abstraktionsgraden i denne undersøgelse dog være høj. Man kunne sige: men angående

den almene problematik tager jeg de resultater med som andre forskere er nået til. Det er muligt, men så har vi netop at gøre med den form for filologi der tilføjer små mursten til den allerede skabte vidensbygning. Noget som altid har været og er velkomment. Men også farligt, da det neddæmper den kritiske sans.

Et sidste eksempel: Skal vi være bange for at bruge psykologiske eller psykoanalytiske begreber som narcissisme, mindreværds-kompleks, ekshibitionisme, masochisme i analysen af antikke forfatteres beskrivelser fx af deres og andres drømme? Her er abstraktionsniveauet i en filologisk undersøgelse naturligvis umiddelbart afhængigt af menneskeopfattelsen (fx en freudiansk materialistisk). Men i alle tilfælde er det klart at hvis en filologisk undersøgelse på grund af den alt for høje abstraktionsgrad bare skulle være en generel bekræftelse på en generel teori, så skulle den slags undersøgelser erklæres for overflødige og amatøragtige. De psykologiske eller psykoanalytiske begreber (høj abstraktionsgrad) skal altså kun være startpunkt for den egentlige filologiske forskning, om hvordan man opfattede, reagerede mod, genfortalte, brugte i litteraturen etc. etc. disse drømme. Men ingen frygt for abstrakte begreber.

